

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Tenhunen Tuomo

Osakeyhtiön hallituksen vahingonkorvausvelvollisuus

Tapaus Adulta

Laskentatoimen ja rahoituksen
akateeminen yksikkö
Talousoikeus
Pro gradu
Maisteritutkinto

Vaasa 2023

VAASAN YLIOPISTO**Laskentatoimen ja rahoituksen akateeminen yksikkö**

Tekijä:	Tenhunen Tuomo		
Tutkielman nimi:	Osakeyhtiön hallituksen vahingonkorvausvelvollisuus : Tapaus Adulta		
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri		
Oppiaine:	Talousoikeus		
Työn ohjaaja:	Pekka Vainio		
Valmistumisvuosi:	2023	Sivumäärä:	78

TIIVISTELMÄ:

Tässä tutkimuksessa käsitellään osakeyhtiön hallituksen vahingonkorvausvelvollisuutta käyttäen esimerkkinä Adulta Oy:n tapausta. Millä juridisilla perusteilla hallitus oli tai ei ollut vastuussa konkurssin aiheuttaneesta takaisinperinnästä? Tämän lisäksi tutkimuksessa käsitellään kuinka osakeyhtiön hallitus voi välttää vahingonkorvausvastuun hyvällä liiketoimintapäätöksellä.

Kuntayhtiöiden hallituspaikat nähdään kunnissa luottamushenkilötoimina, pahimmillaan jakojäännöksinä, jotka tyypillisesti jaetaan poliittisin perustein. Näin on usein silloinkin, kun kuntayhtiölle on asetettu selkeä toiminnan tarkoitus eikä sen toteuttamisessa ole mukana mitään erityistä poliittista elementtiä. Tapaus Adulta Oy:n yhteiskunnallinen vaikutus ei rajoitu kuitenkaan pelkkään hallituspaikkojen vastaanottamisen pelkoon ja pätevien henkilöiden kieltäytymisiin niistä. Ongelma on myös poliittisen järjestelmän rahoituksessa. Poliittisten hallitusten katoamisella olisi ollut suoraan negatiivinen vaikutus suomalaiseen demokratiaan ja sen toimivuuteen.

Osakeyhtiölain asettamat vastuut ja velvoitteet yhtiön johdolle ovat periaatekeskeisiä. Niin ovat myös yhtiön johdon toimintaa ohjaavat säännöt ja opit. Osakeyhtiön johdon on huolellisesti toimien edustettava yhtiön etua fidusiaaristen velvoitteidensa mukaisesti. Yhtiön johdon on huolehdittava yhtiön hallinnon ja toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä, kuten hyviin corporate governance periaatteisiin kuuluu. Yhtiön johdon päätöksenteolle antaa suojan toimiminen business judgment rule:n (BJR) periaatteiden mukaisesti. BJR antaa suojan hyvälle liiketoimintapäätökselle.

Yhtiön johdolla on vastuu ja velvollisuus korvata aiheuttamansa vahinko, mikäli sen on katsottu aiheutuneen johdon tuottamuksesta tai laiminlyönnistä. Vahinkoon tulee liittyä myös syy-yhteys, sen on oltava ennalta-arvattava ja, että on aiheutunut korvattavissa oleva vahinko. Vahinkoa voidaan sovittelua ja kohtuullistaa, mutta pääsääntönä on vahingon korvaaminen täysimääräisesti.

Hovioikeuden käsittelyssä todettiin, että hallitus toimi huolellisuus ja valvontavastuunsa mukaisesti ja että yhtiön organisaatio oli asianmukaisesti järjestetty. Hovioikeuden mukaan takaisinperintä, eli toteutunut vahinko, ei ollut enää vältettävissä. Näin ollen Yhtiön johdon menettely ei enää ollut syy-yhteydessä vahinkoon. Yhtiöoikeudellisten säännösten ja periaatteiden mukaan toimiminen antoi Adulta Oy:n hallitukselle suojan vahingonkorvausta vastaan, vaikka tosiasiallinen vahinko oli tapahtunut. Toimiessaan corporate governance ja business judgment rule:n oppien ja periaatteiden mukaisesti, lopputulos ei määrännyt vastuuta.

AVAINSANAT: osakeyhtiö, yhtiöoikeus, hallitus, hallitustyöskentely, vahingonkorvaus, liiketoimintapäätös

Sisälllys

Oikeustapausluettelo	4
1 Johdanto	5
1.1 Tutkimusongelma	9
1.2 Tutkimusmetodi ja lähteet	11
2 Osakeyhtiö	13
2.1 Osakeyhtiöt Suomessa	13
2.2 Osakeyhtiön johto	16
2.3 Osakeyhtiön johto agentin asemassa	21
3 Vahingonkorvausvastuu	25
3.1 Osakeyhtiön hallituksen vahingonkorvausvastuu	25
3.2 Vahingonkorvaus yhtiöoikeudellisilla perusteilla	28
3.3 Vahingonkorvaus muilla perusteilla	30
4 Vahingonkorvausoikeudelliset edellytykset	33
4.1 Tuottamus	33
4.2 Syy-yhteys	37
4.3 Ennalta-arvattavuus	41
4.4 Vahingon aiheutuminen	44
4.5 Vastuuta vähentävät seikat ja sovittelu	47
5 Vahingonkorvausvelvollisuuden välttäminen hyvällä liiketoimintapäätöksellä	50
5.1 Business judgement rule	50
5.2 Tilannetekijät	56
5.2.1 Päätöskohtaiset tilannetekijät	57
5.2.2 Päätöksentekijäkohtaiset tilannetekijät	61
5.2.3 Yhtiökohtaiset tilannetekijät	66
5.2.4 Toimintaympäristöön liittyvät tilannetekijät	68
6 Johtopäätökset	72
Lähteet	75

Oikeustapausluettelo

Korkein hallinto-oikeus

KHO:2018/433

Korkein oikeus

KKO:1999:12

KKO:2000:69

KKO:2000:106

KKO:2003:124

KKO:2016:58

Helsingin hovioikeus

HO S 16/922

Tuusulan käräjäoikeus

16/1317

R 14/773

1 Johdanto

Tämä tutkimus käsittelee osakeyhtiön hallituksen vahingonkorvausvelvollisuutta. Aihetta käsitellään Adulta Oy:n tapauksen kautta. Adulta Oy oli aikuisten ammatillista perus- ja lisäkoulutusta tarjonnut Keski-Uudenmaan kuntien Tuusulan, Järvenpään, Keravan ja Mäntsälän omistama osakeyhtiö, jonka hallitukselta haettiin vahingonkorvauksia.

Adulta Oy oli erikoistunut tarjoamaan ammatillista perus- ja lisäkoulutusta oppisopimusperusteisesti. Tarjottu koulutus oli työelämälähtöistä, sillä oppisopimuskoulutus järjestettiin työnantajan ja työntekijän määräaikaisella työ sopimuksella, jossa koulutusta annettiin työpaikalla työpaikkaohjaajan toimesta ja teoreettinen osuus järjestettiin oppilaitoksen, tässä tapauksessa Adulta Oy:n toimesta.

Oppisopimuskoulutus on erinomainen tapa yrityksille ja organisaatioille järjestää omille työntekijöilleen ammattiin pätevöittävää koulutusta, josta työntekijä myös saa itselleen tutkinnon. Tutkinnon suorittaminen opiskelijalle on hyvin henkilökohtainen prosessi ja vaatii vahvaa yksilöllistämistä ja henkilökohtaista suunnittelua. Tutkinto räätälöidään jokaiselle opiskelijalle erikseen. Oppisopimuskoulutuksella saadaan joustavuutta ammatillisen koulutuksen tarjontaan ja mahdollistetaan esimerkiksi aikuisopiskelijalle toteuttamiskelpoinen ja houkutteleva väylä tutkinnon suorittamiseen, alan vaihtoon tai työllistymiseen.

Oppisopimuskoulutus on voimakkaasti säänneltyä ja perustuu, kuten muukin ammatillinen koulutus, järjestämislupaan. Adulta Oy oli saanut järjestämislupansa Opetusministeriöltä ammatillista koulutusta varten vuonna 2002 sekä uuden lain mukaista lisäkoulutusta varten vuonna 2006.¹

¹ Tuusulan käräjäoikeus 16/1317

Adulta Oy:n liiketoimintamalli perustui opetuksen järjestämistä varten myönnettyyn valtionosuuteen, mihin sillä järjestämisluvassa ja opiskelijapaikkakiintiössä oli perusteet² Laki yksityisistä ja julkisista oppilaitoksista rajoittaa toiminnan voitontavoittelua. Ammatillisessa koulutuksessa koulutusmäärän tarve arvioidaan yhdessä liike-elämän edustajien kanssa ja toiminta on pääsääntöisesti harkittua ja kauas tulevaisuuden tarpeisiin katsovaa. Tästä huolimatta Adulta Oy:n ammatilliseen peruskoulutukseen tähtäävä oppisopimuskoulutus kasvoi vajaassa kolmessa vuodessa (2006-2009) peräti seitsenkertaiseksi, 332 opiskelijasta 2290 opiskelijaan.³ Näin nopea kasvu herätti huomiota. Liiketaloudellisesti ajateltuna omistajat saattoivat hieroa käsiään tyytyväisenä yhteen, mutta valtionosuuksien myöntäjä halusi tarkastaa toiminnan lain- ja tarkoituksenmukaisuuden.

Uusi laki oppisopimuskoulutuksista ja niiden järjestämisestä oli aiheuttanut kyseisen koulutusmuodon kasvua koko maassa keskimäärin noin 70 prosenttia vuosina 2005-2008. Oppisopimuskoulutuksen lisääminen ja suosiminen ammatillisen peruskoulutuksen ja lisäkoulutuksen järjestämisemuotona oli myös mainittu hallitusohjelmassa.⁴ Myös vuonna 2007 Opetusministeriön asettama työryhmä esitti ammatillisen oppisopimustoiminnan raportissaan, että oppisopimuskoulutuksena toteutettavan ammatillisen lisäkoulutuksen enimmäismäärää tulee lisätä valtion talousarviossa asteittain työelämän tarpeen ja valtion talousarvion suomien mahdollisuuksien mukaisesti.⁵ Kasvua tapahtui myös muilla koulutuksen järjestäjillä, mutta Adulta Oy:n koulutusmäärien kasvu oli omaa luokkaansa ja siksi viranomaisen näki tarpeelliseksi tarkastaa yrityksen toimintaa.

Mikä mahdollisti näin suuren kasvun näin nopeassa ajassa? Perinteinen ammatillisen koulutuksen oppilaitos ei luultavasti olisi kyennyt näin nopeaan kasvuun, johtuen toiminnan rakenteellisista eroista. Ohjaavien opettajien palkkaus olisi vaatinut virkojen

² Tuusulan käräjäoikeus 16/1317

³ Tuusulan käräjäoikeus 16/1317

⁴ Tuusulan käräjäoikeus 16/1317

⁵ Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:25, s.59

perustamista ja julkista hakumenettelyä ja kasvu olisi jäänyt senkin takia maltilliseksi. Osakeyhtiö toimii kuitenkin julkista hallintoa jouhevammin. Voidaan ajatella, että juuri joustavuus ja nopea reagointi markkinoihin on yksi merkittävä syy, miksi kunnat niin innokkaasti yhtiöittävät toimintojaan.

Adulta Oy:n ratkaisu koulutusmarkkinan nopeaan avautumiseen ja tehokkaaseen hyödyntämiseen löytyi alihankkijamallista. Liiketaloudellisesti katsottuna tämä oli erinomainen ratkaisu ja opiskelijamäärien kasvun perusteella myös erittäin toimiva. Adulta Oy solmi alihankkijayritysten kanssa kumppanuussopimuksen, jossa osa oppisopimuskoulutuksesta ostettiin alihankkijoilta.⁶ Järjestelyssä ei itsessään ole mitään väärää tai epäiltävää, mutta kysymys koulutuksen laadusta heräsi rahoituksen järjestäjässä. Yksityisen koulutuksen järjestäminen Suomessa olisi oman tutkimuksensa aihe ja keskustelu asiasta on hyvin poliittisesti väritynyttä. On tässä korostettava, että vaikka Adulta Oy:n tapa käyttää alihankkijoita koulutuksessa oli uusi ja innovatiivinen aikanaan, se oli myös lainmukainen. Jokaisen oppilaitoksen toimintaan kuuluu tarjotun opetuksen ja koulutuksen laadun omavalvonta. Tämä laadunvalvonta nousee keskiöön tässä tutkimuksessa, kun käsitellään Adulta Oy:n hallituksen velvollisuutta vahingonkorvaukseen, kun Opetushallitus alkoi tarkastaa Adulta Oy:n toimintaa ja lopulta periä takaisin sen mielestä väärinperustein maksettuja valtionosuuksia.

Opetushallitus tarkasti Adulta Oy:n oppisopimustoimintaa kahdessa tarkastuksessa koskien vuosia 2005-2006 sekä 2007-2008. Näistä tarkastuksista jälkimmäisestä laaditun tarkastuskertomuksen perusteella opetusministeriö päätti 3.3.2010, että Adulta Oy:n on palautettava opetusministeriölle opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 57 §:n 1 momentin 2 kohdan ja kuntien valtionosuuslain 19 §:n perusteella rahoitusta vuodelta 2007 yhteensä 11.155.219 euroa ja vuodelta 2008 yhteensä 20.010.727 euroa eli kaikkiaan 31.165.946 euroa. Myönnettyt valtionosuudet vaadittiin palautettavaksi täysimääräisesti. Adulta Oy yritti hakea takaisinperintään muutosta, mutta korkein

⁶ Tuusulan käräjäoikeus 16/1317

hallinto-oikeus päätyi tuomiossaan opetushallituksen kannalle.⁷ On huomioitavaa, että myöhemmässä oikeuskäytännössä korkein hallinto-oikeus on päätenyt huomattavan sovitteluvimpiin ratkaisuihin, kun takaisinperinnän vaikutukset konkretisoituivat käytännössä yritysten ja kuntien konkurssena ja lakkaamisena. Uusin korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu Pohjois-Suomen Koulutuskeskussäätiön tapauksessa on tästä hyvä esimerkki. Korkein hallinto-oikeus päätyi ratkaisunsa perusteluissa käsittelemään tapausta edesmenneen Adulta Oy:n osalta ja asetti päätöksessään palautettavan valtiosuuden määrän tasolle, joka oli vastaajalle mahdollinen suorittaa eikä vaaranna vastaajan yhteiskunnallisesti tärkeää toimintaa.⁸ Tapaus Adulta on osa merkittävää suomalaista oikeushistoriaa, sillä onnettomasta lopputuloksesta riippumatta se muutti oikeuskäytäntöä ja laintulkintaa. Oikeusperiaatteena tarkoituksenmukaisuus sai vahvempaa roolia suhteessa valtion kokemaan väärinkäytökseen.

Adulta Oy:n omistajakunnilla oli taloudelliset resurssit välttää konkurssi pääomarahoituksella. Asiaa käsiteltiin ylimääräisessä yhtiökokouksessa 2.3.2010. Tätä ennen olivat Adulta Oy:n edustajat neuvotelleet valtion edustajien kanssa takaisinmaksuohjelmasta. Suunnitelman mukaan takaisinmaksu olisi tapahtunut vaiheittain kuuden vuoden aikana ja samalla Adulta Oy:n kiinteistöjä olisi luovutettu valtiolle. Maksusuunnitelma oli realistinen, mutta opetusministeriöstä ilmoitettiin, ettei valtio voisi hyväksyä kiinteistöjä osana takaisinmaksu summaa. Opetusministeriö vaati lopulta väärin perustein maksettuja valtiosuusia täysimääräisesti maksettavaksi. Näin ollen omistajat ohjeistivat yhtiökokousedustajat tiedolla, että rahoitusta ei voi lisätä ja tavoitteena olisi päästä osakeyhtiölain (OYL) mukaiseen yrityssaneeraukseen.⁹ Yhtiökokouksessa kuitenkin todettiin, että yrityssaneeraus olisi vaikeasti toteutettavissa, eikä yksikään kunta ollut halukas omaehtoiselle rahoitukselle. Adulta Oy:n hallitus päätti, että yhtiö hakeutuisi konkurssiin, mikäli yhtiökokous niin päättää. Yksittäisten kuntien menettämien osakkeiden arvoksi arvioitiin noin puoli miljoonaa euroa.¹⁰ Valtion

⁷ Tuusulan käräjäoikeus 16/1317

⁸ KHO:2018/433

⁹ Järvenpään KH 8.3.2010: 65§

¹⁰ Keravan KH 29.3.2010:84§

toiminta asiassa näyttäytyi erikoiselta, kun asiaa tarkastellaan puhtaasti taloudellisesta näkökulmasta. Takaisinmaksusuunnitelma oli toteutettavissa ja konkurssi vältettävissä. Opiskelijoiden ja työntekijöiden etua ja asemaa ei otettu huomioon. Yritykset ja opiskelijat joutuivat siirtymään muihin vastaaviin oppilaitoksiin saadakseen tarvitsemansa koulutuksen.

1.1 Tutkimusongelma

Niko Soinisen mukaan tutkimusongelma on oikeudellisesti ja yhteiskunnallisesti polttava ja hyvin rajattu kysymys, johon tutkimuksella pyritään vastaamaan. Tutkimuskysymys määrittää, millaisilla menetelmillä aihetta voidaan lähestyä. Lainopillinen kysymys on aina tulkinnallinen ja tulkinnan avulla oikeuslähdeaineistoa systematisoiva. Empiirisen oikeustieteen kysymyksenasettelut ovat todellisuutta kuvaavia. Ne eivät pyri väittämään, miten asioiden pitäisi olla, vaan ne tarkastelevat empiiristä kysymystä määrällisten tai laadullisten menetelmien avulla. Tarkastelunäkökulmana on tällöin, kuinka lainsäätäjä tai lainsoveltaja on toiminut, ei se, kuinka niiden olisi voimassa olevan oikeuden valossa pitänyt toimia.¹¹

Tässä tutkimuksessa käsittelen kysymystä, mikä oli Adulta Oy:n hallituksen vahingonkorvausvelvollisuus valtionosuuksien takaisinperinnässä, eli oletetussa aiheutetussa vahingossa. Millä juridisilla perusteilla hallitus oli tai ei ollut vastuussa aiheutuneesta takaisinperinnästä? Tämän lisäksi käsittelen kysymystä siitä, että kuinka osakeyhtiön hallitus voi välttää vahingonkorvausvastuun. Millä tavoin osakeyhtiön hallituksen on toimittava liiketoimintapäätöstä tehdessä, jotta riskit eivät realisoidu vahingonkorvausvastuuksi hallitukselle itselleen. Rajaus on tärkeää pitää mielessä, sillä vaarana on, että kirjoittaja eksyy aiheen runsaaseen erityislainsäädäntöön ja kadottaa tutkimuksen punaisen langan.

¹¹ Miettinen, 2016: 56

Mikä yhteiskunnallinen merkitys voi olla yksittäisen yksityisen oppilaitoksen valtionosuuksien takaisinperinnällä ja kyseisen yhtiön hallituksen velvollisuudella korvata syntynyt vahinko. Merkitys on valtava. Mikäli oikeuden lopullinen päätös olisi ollut eri, kuin mikä oli lopullinen lopputulema, olisi se järkyttänyt suomalaisen poliittisen järjestelmän perustuksia ja saattanut halvaannuttaa kuntien omistamien osakeyhtiöiden toimintaa pitkäksi aikaa.

Kuntien ja kuntakonsernien yhtiöissä hallitukset ovat monesti puhtaita ”poliittisia hallituksia”. Kuntayhtiöiden hallituspaikat nähdään kunnissa luottamushenkilötoimina, pahimmillaan jakojäännöksinä, jotka tyypillisesti jaetaan poliittisin perustein. Näin on usein silloinkin, kun kuntayhtiölle on asetettu selkeä toiminnan tarkoitus eikä sen toteuttamisessa ole mukana mitään erityistä poliittista elementtiä¹². Näin oli asia myös tutkimuskohteena olevassa yhtiössä. Adulta Oy:n hallitus koostui omistajakuntien poliittisista päättäjistä, kuten lukuisissa muissakin kunnallisissa yhtiöissä. Poliitikkojen osuus kuntien omistajaohjauksessa on pääsääntö ei poikkeus.

Mikäli oikeus olisi päätyntä toisenlaiseen ratkaisuun, olisivat mahdollisuudet täyttää näitä ”poliittisia hallituksia” selkeästi vaikeutuneet luottamushenkilöiden kieltäytyessä hallituspaikoista. Adulta Oy:n negatiivisen esimerkin mukaisesti olisivat luottamushenkilöt pelänneet omalle kohdalleen sattuvia kymmenien miljoonien eurojen vahingonkorvausvaatimuksia ja hallituspaikat olisivat jääneet täyttämättä. Tähän ongelmaan palaan johtopäätöskappaleessa, jossa otan esiin mahdollisen ratkaisun ongelmaan, kuten taloustieteen opinnäytteessä kuuluukin.

Yhteiskunnallinen vaikutus ei rajoitu kuitenkaan pelkkään hallituspaikkojen vastaanottamisen pelkoon ja pätevien henkilöiden kieltäytymisiin niistä. Ongelma on myös poliittisen järjestelmän rahoituksessa. Jokainen luottamushenkilöhallituksessa tilittää osan kokouspalkkioistaan omalle puolueorganisaatiolle. Puolueesta ja

¹² Penttilä, Ruohonen, Uoti, Vahtera, 2015: 88

paikkakunnasta riippuen suuruus vaihtelee. Tällä rahalla puolueet pitävät yllä paikallista organisaatiotaan, yleistä toimintaansa ja vaalirahoitusta. Poliittisten hallitusten katoamisella olisi ollut suoraan negatiivinen vaikutus suomalaiseen demokratiaan ja sen toimivuuteen. Harkitsiko eri oikeusasteet tätä yhteiskunnallista vaikuttavuutta päätöksissään? Vai päädyttiinkö lopputulemaan ihan niin kuin minkä tahansa osakeyhtiön kohdalla olisi päädytty tulkitsemalla lähtökohtaisesti Osakeyhtiölakia. Tähän pyrin tutkimuksessani vastaamaan.

1.2 Tutkimusmetodi ja lähteet

Tämän tutkimuksen tutkimusmetodi on lainopillinen. Tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus. Lainoppi selvittää voimassa olevien oikeusnormien sisältöä.¹³ Puhtaan lainopin metodin ohella tutkimuksessa on metodina myös monitieteinen näkökulma. Tutkimuksessa on selkeä oikeustaloustieteellinen sekä oikeushistoriallinen lähestymistapa.¹⁴ Tässä tutkimuksessa tutkitaan osakeyhtiön hallituksen vahingonkorvausvelvollisuutta tapausesimerkin kautta. Vaikka itse tapahtumasta on tutkimusta tehtäessä ennättänyt kulua jo toistakymmentä vuotta on lainsäädäntö pääsääntöisesti voimassa olevaa oikeutta. Oikeuskäytäntö on sitä vastoin muuttunut, johtuen omalta osaltaan tämän tapauksen seurauksista ja tapahtumista.

Tässä tutkimuksessa lähdeaineisto muodostuu lukuisista oikeuslähteistä. Tällaisia ovat esimerkiksi tuolloin voimassa ollut lainsäädäntö, tässä tutkimuksessa erityisesti Osakeyhtiölaki ja Vahingonkorvauslaki. Myös aihekohtaisella erityislainsäädännöllä on oma roolinsa, vaikkakin tässä kysymyksenasettelussa ei juuri oteta kantaa koulutuksen erityislainsäädännöllisiin kysymyksiin. Niillä on merkitystä siltä osin kuin oikeus päätöksissään esittää.

¹³ Hirvonen 2011:21-22

¹⁴ Hirvonen 2011:28-29

Erityisen merkittävä lähdeaineisto tässä tutkimuksessa on oikeuskäytäntö, eli käräjäoikeuden ja hovioikeuden päätökset. Näissä lähteissä on erinomaisesti tuotu esiin eri näkökantoja sekä lainsäädännön, menneen oikeuskäytännön, hallituksen esitysten sekä oikeuskirjallisuuden osalta.

Oikeuskäytäntö tapaus *Adulta Oy* :n osalta on kuin suoraan oppikirjasta tai Aarnion teoriasta vahvasti velvoittavista, heikosti velvoittavista ja sallituista oikeuslähteistä.¹⁵ Tuomioistuinratkaisussa myös näkyy millaisen erilaisen tulkinnan eri tuomioistuimet näille antavat. Erityisesti tämä nousee esiin aikaisempien tuomioistuinratkaisujen sitovuudessa käsillä olevaan ratkaisuun.

Lähdekritiikillä pyritään pitämään tutkimuskysymys kirkkaana mielessä sekä varmistetaan, että tutkimuksessa käytetään viimeisintä tutkimuskirjallisuutta.¹⁶ Tuomioistuimessa sekä kantaja että vastaaja pyrkivät luonnollisesti esittämään oman näkemyksensä itselle edullisessa valossa. Vaarana on, että omaa asiaa painokkaasti ajaessa, myös kvasilooginen argumentaatio lisääntyy¹⁷.

¹⁵ Aarnio 1989:220-221

¹⁶ Miettinen 2016: 55

¹⁷ Perelman 2007:63-65

2 Osakeyhtiö

2.1 Osakeyhtiöt Suomessa

Mähönen ja Villa määrittelevät osakeyhtiön yhtiömuotona, jolle on tyypillistä ensinnäkin yhtiön täydellinen oikeushenkilöllisyys, eli yhtiön varallisuuden oikeudellinen erillisuus osakkeenomistajien varallisuudesta sekä yhtiön kelpoisuus tehdä oikeustoimia omissa nimissään. Toiseksi, yhtiön osakkeenomistajilla on rajoitettu vastuu yhtiön veloista. Kolmanneksi, osakkeenomistajille kuuluva jako-osuus yhtiön nettovarallisuuteen. Neljänneksi, erityisen hallintorakenteen avulla toteutettu johdon ja omistuksen erillisuus. Viidenneksi, osakkeiden lähtökohtaisesti vapaa luovutettavuus.¹⁸

Suomen yleisin yhtiömuoto on osakeyhtiö. Osakeyhtiöt jaetaan julkisiin ja ei julkisiin osakeyhtiöihin. Uusimman kaupparekisterin tilaston mukaan Suomessa oli vuoden 2023 alussa hieman vajaa 275 000 rekisteröityä osakeyhtiötä. Julkisia osakeyhtiöitä oli huomattavasti vähemmän noin 300.¹⁹ Julkista ja yksityistä osakeyhtiötä ei voi erottaa osakkeenomistajien määrän tai liikevaihdon suuruuden perusteella.²⁰ Merkittävin ero julkisen ja yksityisen osakeyhtiön välillä on se, että vain julkisen osakeyhtiön arvopapereita saa ottaa kaupankäynnin kohteeksi kaupankäynnistä rahoitusvälineillä annetussa laissa tarkoitetulle säännellylle markkinalle. Osakeyhtiöiden toimintaa säädellään osakeyhtiölaissa (OYL), tätä lakia sovelletaan kaikkiin rekisteröityihin osakeyhtiöihin, jollei osakeyhtiölaissa tai muussa laissa säädetä toisin. Osakeyhtiölaki on yleislaki ja sen säännökset koskevat kaikkia osakeyhtiöitä, ellei nimenomaisessa säännöksessä ole muuta säädetty.²¹

¹⁸ Mähönen & Villa 2015: 33

¹⁹ PRH - Kaupparekisteri - Yritysten lukumäärät, tarkkaluku osakeyhtiöissä oli 274 965 ja julkisissa osakeyhtiöissä 303. rekisteripäivämäärä 2.1.2023.

²⁰ Pönkä 2012: 19

²¹ Villa 2020:13-14

Osakeyhtiölain määrittelyssä keskeiseksi nousee periaatekeskeisyys. Osakeyhtiölain 1. luvussa luetellaan ne yleiset periaatteet, joihin voidaan vedota, kun lain yksityiskohtaisesta säännöstä ei saada tukea. Ensimmäisen luvun periaatteet ovat seuraavat: oikeushenkilöllisyys ja osakkeenomistajan rajoitettu vastuu (OYL 1:2), pääoma ja pääoman pysyvyys (OYL 1:3), osakkeen luovutettavuus (OYL 1:4), toiminnan tarkoitus (OYL 1:5), enemmistöperiaate (OYL 1:6), yhdenvertaisuus (OYL 1:7), johdon tehtävä (OYL 1:8) ja tahdonvaltaisuus (OYL 1:9).²² Keskeisten periaatteiden esittäminen lain alussa korostaa niiden asemaa oikeusperiaatteina. Koska yritystoiminta on monimutkaistunut, tarvitaan yleisiä periaatteita selventämään kuinka ongelmalliset tilanteet tulisi ratkaista.²³

Osakeyhtiö on oikeushenkilö, jonka oikeushenkilöllisyys perustuu osakeyhtiölakiin ja kaupparekisterilainsäädäntöön. Oikeusjärjestelmä asettaa osakeyhtiölle oikeuksia ja velvollisuuksia. Seppo Villan mukaan osakeyhtiön oikeushenkilöllisyydessä on kaksi keskeistä elementtiä. Keskeistä on yhtäältä yhtiön oikeuskelpoisuus ja oikeustoimikelpoisuus ja toisaalta yhtiön omaisuuden omistuksen täydellinen itsenäisyys.²⁴

Osakeyhtiö syntyy vasta, kun se on rekisteröity. Ennen rekisteröintiä osakeyhtiöllä ei ole oikeuksia, eikä se voi tehdä sitoumuksia. Rekisteröimätön osakeyhtiö ei voi myöskään hakea, kantaa tai vastata tuomioistuimissa tai missään muussakaan viranomaisessa. Vasta rekisteröidyttyään osakeyhtiö on oikeuskelpoinen ja saa nimiinsä oikeuksia ja velvollisuuksia. Yhtiön nimissä ja lukuun voidaan tehdä oikeustoimia, kun siitä tulee rekisteröidyttyään oikeustoimikelpoinen. Keskeinen oikeustoimi osakeyhtiölle on sopimuksen tekeminen. Yhtiö myös vastaa tai toimii kantajana tuomioistuimissa

²² Mähönen & Villa 2015: 3

²³ HE 109/2005:2.2.2.

²⁴ Villa 2020: 14

itsenäisesti. Villan mukaan keskeistä on se, että edellä mainitut oikeudet ja velvollisuudet ovat erillään osakkeenomistajien oikeuksista ja velvollisuuksista.²⁵

Yhtiön johdon korvausvelvollisuus yhtiölle liittyy osakeyhtiölain mukaisten fidusiaarivelvoitteiden laiminlyöntiin.²⁶ Vahingonkorvauslaki (VahL) voi tulla sovellettavaksi rinnakkaisena osakeyhtiölain (OYL) mukaisen vahingonkorvausvastuun kanssa.²⁷ Tämä tulee esiin myös tämän tutkimuksen esimerkkitapauksessa, jossa korvausta haettiin myös toissijaisella vaatimuksella vedottaessa vahingonkorvauslakiin.

Tämän tutkimuksen esimerkkitapauksessa on keskiössä kuntien omistama ammatillista koulutusta tarjoava osakeyhtiö. Kuntien yhdessä omistamien osakeyhtiöiden määrä kasvoi kuntalain muutoksen johdosta, kun perinteiset kuntien liikelaitokset, jotka kilpailivat avoimilla markkinoilla, jouduttiin lain nojalla muuttamaan osakeyhtiöiksi. Kuntalaissa tätä nimitetään yhtiöittämisvelvoitteeksi. Kuntalain mukaisesti kunnan hoitaessa tehtävää kilpailutilanteessa markkinoilla sen tulee pääsääntöisesti antaa tehtävä osakeyhtiön, osuuskunnan, yhdistyksen tai säätiön hoidettavaksi (KuntL 126 §)²⁸.

Kuntien perustamien osakeyhtiöiden määrän kasvua selittää yhtiöittämisvelvollisuuden lisäksi myös toiminnan tehostaminen usko siihen, että näillä keinoin kunta saavuttaa toiminnalleen tehokkuutta ja tuloksellisuutta. Yhtiöittämisen ongelma on siinä, että se vaatii kuntiin lisää asiantuntemusta.²⁹ Lisäksi kuntayhtiöiden hallituksen koostumus tulisi valita poliittisen osaamisen sijaan niin, että hallituksen jäsenillä olisi riittävä ja monipuolinen osaaminen sekä toisiaan täydentävä kokemus.³⁰

²⁵ Villa 2020: 14-15

²⁶ Mähönen & Villa 2015: 397

²⁷ Savela 2015: 381-383

²⁸ Harjula & Prättälä 2015: 846

²⁹ Penttilä, Ruohonen, Uoti, Vahtera 2015: 15-16

³⁰ Penttilä, Ruohonen, Uoti, Vahtera 2015: 96

2.2 Osakeyhtiön johto

Jokaisella osakeyhtiöllä on oltava osakeyhtiölain mukaan hallitus (OYL 6:1). Hallituksessa on jäseniä yhdestä viiteen, ellei yhtiöjärjestys toisin määrää. Hallitus valitsee joukostaan puheenjohtajan, mikäli hallitukseen kuuluu enemmän kuin yksi jäsen. Myös yhtiökokous voi nimetä puheenjohtajan hallitusta valittaessa. Hallituksen jäsenen kelpoisuudesta säädetään osakeyhtiölaissa. Hallituksen jäsen ei voi olla alaikäinen tai jolle on määrätty edunvalvoja, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu tai joka on konkurssissa. Hallituksen jäsenellä on myös oikeus erota tehtävästään kesken toimikauden, eikä tätä oikeutta voi rajoittaa yhtiöjärjestyksessä.³¹ Adulta Oy:n tapauksessa hallituksen jäsenen eroaminen kesken toimikauden ja sen vaikutus vahingonkorvausvastuuseen nousee vahvasti esille yhden hallituksen jäsenen kohdalla. Tätä kysymystä käsitellään omassa luvussaan, missä käsitellään hallituksen kokoonpanon erityisiä kysymyksiä.

Osakeyhtiölaissa on asetettu hallituksen jäsenelle kelpoisuusvaatimuksia. Näillä säännöksillä varmistetaan vähimmäistaso hallituksen jäsenyydelle. Tämä siksi, että hallitus kykenee toteuttamaan sille yhtiön edustajana asetetut tehtävät ja toimimaan tehtävässä vastuullisesti. Esimerkiksi asuinpaikkaa koskeva vaatimus varmistaa tiedonkulun yhtiölle, vaikkapa haasteen tiedoksi antamista varten. Hallituksen jäsenen kykyyn tai sopivuuteen toimia hallituksen jäsenenä ei säädellä.³²

Osakeyhtiölaki kuitenkin asettaa tiettyjä rajoituksia hallituksen jäsenille. Hallituksen jäsenen tulee olla luonnollinen henkilö sekä oikeustoimikelpoinen. Osakeyhtiölain (OYL 2006/624) 6:10:1 § mukaan ainoat rajoitukset ovat, että jäseneksi ei voi valita alaikäistä henkilöä, jolle on määrätty edunvalvoja tai jonka oikeustoimikelpoisuutta on rajoitettu. Konkurssissa olevaa henkilöä ei voi myöskään valita hallitukseen.³³

³¹ Hannula, Kari, Mäki 2014: 15

³² Villa 2020: 38

³³ Villa 2020: 38

Hallituksella on osakeyhtiössä yleistoimivalta. Hallitus huolehtii yhtiön hallinnosta ja yhtiön toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä. Hallituksen tehtäviin kuuluu toimitusjohtajan ottaminen, valvonta ja erottaminen, yhtiön strategian määrittäminen ja sen noudattamisen valvonta, yhtiön taloudellisen tilanteen ja varojen käytön valvonta. Lisäksi hallituksen tulee reagoida yhtiön liiketoimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin sekä päättää yhtiön toiminnan kannalta keskeisimmistä liiketoimintapäätöksistä.³⁴ Hallitukselle kuuluu myös corporate governancen järjestäminen. Corporate governance pitää sisällään ne säännöt, joilla yhtiössä jaetaan valta, varallisuus ja vastuu keskeisten sidosryhmien kesken. Keskeisimmät sidosryhmät ovat osakkaat, johto ja velkojat. Osakeyhtiölain mukaan (OYL 6:2.1) hallitus huolehtii yhtiön hallinnosta ja sen asianmukaisesta järjestämisestä. Hallinnon järjestäminen määritellään osakeyhtiölaissa (OYL 1:8), jonka mukaan yhtiön johdon on huolellisesti toimien edistettävä yhtiön etua. Näihin hallitusta sitoviin fidusiaarisiin huolellisuus- ja lojaliteettivelvollisuuksiin sisältyy velvollisuus varmistaa, että yhtiöllä on toimiva hallinnointijärjestelmä.³⁵

Hallitus on osakeyhtiölain (OYL 6:1) mukaisesti yhtiön ainoa pakollinen toimielin. Osakeyhtiölain samaisen pykälän mukaan yhtiöllä voi olla myös toimitusjohtaja ja hallintoneuvosto. Hallitus vastaa yhtiön toiminnan järjestämisestä, kuten yllä on kuvattu sekä toimitusjohtajan valinnasta. Toimitusjohtajan tehtävä on hoitaa yhtiön juoksevaa hallintoa. Osakeyhtiölain (OYL 6:17:2) mukaan toimitusjohtajan yleistoimivaltaa on rajoitettu.

*"Toimitusjohtaja saa ryhtyä yhtiön toiminnan laajuus ja laatu huomioon ottaen epätavallisiin tai laajakantoisiin toimiin vain, jos hallitus on hänet siihen valtuuttanut tai hallituksen päätöstä ei voida odottaa aiheuttamatta yhtiön toiminnalle olennaista haittaa. Viimeksi mainitussa tapauksessa hallitukselle on mahdollisimman pian annettava tieto toimista."*³⁶

³⁴ Villa 2020: 161

³⁵ Mähönen, Villa 2010: 1

³⁶ Osakeyhtiölaki 6:17:2

Mähösen ja Villan mukaan hallituksella on OYL 6:2.1:n yleissäännöksen perusteella oikeus osallistua yhtiön liiketoiminnasta päättämiseen myös silloin, kun yhtiölle on valittu toimitusjohtaja. Mähönen ja Villa korostavat, että vaikka päätökset yhtiön juoksevista asioista kuuluvat toimitusjohtajan tehtäviin, hallitukselle kuuluu joka tapauksessa päättäminen yhtiön toiminnan kannalta laajakantoisista operatiivisista toimista. Hallituksen vastuulle kuuluu päättäminen sellaisista asioista, jotka ovat 1) yhtiön toiminnan laajuuden ja laadun huomioon ottaen epätavallisia ja laajakantoisia, 2) periaatteellisesti tärkeitä tai 3) koskevat toiminnan huomattavaa laajentamista tai supistamista. Hallituksen toimivaltaan saattaisi kuulua, Mähösen ja Villan mukaan, muun muassa tuotantolaitoksen sulkeminen tai suurehkon investoinnin tekeminen, työvoiman vähentäminen, tytäryhtiön perustaminen tai hankkiminen taikka merkittävän yhteistoimintasopimuksen tekeminen.³⁷ Tämän tutkimuksen esimerkkitapauksessa esiin nousi koulutuksen alihankintasopimukset. Niiden rooli oli merkittävä toiminnan hallitsematonta kasvua ja lopputulosta ajatellen.

Hallituksen ja toimitusjohtajan roolit ovat keskeisiä yhtiön toiminnassa ja päätöksenteossa. Erityisesti keskeiset tehtävät ja velvollisuudet ovat oleellisia, kun joudutaan miettimään mahdollista vahingonkorvausvelvollisuutta. Tehtävien ja velvollisuuksien laiminlyönti voi aiheuttaa yhtiölle vahinkoa, joka voi johtua huolimattomuudesta tai jopa tahallisuudesta. On oleellista, että valta ja vastuu kohtaavat yhtiön päätöksenteossa. Tällä tavoin varmistetaan, että yhtiön johto toimii lakien, yhtiöjärjestyksen sekä yleisen huolellisuuden mukaisesti. Yhtiön hallituksen keskeinen tehtävä ja vastuu on huolehtia, että yhtiön toiminta on asianmukaisesti järjestetty. Hallituksen yleistoimivalta tarkoittaa, että hallitukselle kuuluvat kaikki sellaiset asiat, joita ei laissa tai yhtiöjärjestyksessä ole määrätty yhtiön muiden toimielinten tehtäväksi. Toimitusjohtaja vastaa yhtiön päivittäisestä operatiivisesta johtamisesta hallituksen määrittämän strategian mukaisesti.³⁸ Vaarana kuntayhtiöiden hallitusten kohdalla on se, että liiallinen virheen ja vahingon pelkääminen voi estää tai haitata yhtiötä tekemästä

³⁷ Mähönen, Villa 2010: 221

³⁸ Hannula, Kari, Mäki 2014: 16

yhtiön edun mukaisia liiketoimintapäätöksiä. Liiketoimintapäätökseen liittyy aina riski. Virheiden pelkääminen voi johtaa pahimmassa tapauksessa yhtiön toiminnan lamaantumiseen tai merkittävien liiketoimintamahdollisuuksien menettämiseen.³⁹ Tämä olisi hyvin mahdollinen kehityskulku useissa kunnallisissa osakeyhtiöissä, mikäli Adulta Oy:n oikeudenkäynnin lopputulos olisi ollut toisenlainen.

Osakeyhtiön yhtiökokous valitsee parhaan mahdollisen hallituksen toimimaan yrityksen ylimpänä johtona ja toimimaan yhtiön parhaaksi. Hallitus on velvollinen toimimaan yhtiön edun mukaisesti. Yhtiön johdon tulee tuntea ja tietää velvollisuutensa, eikä tietämättömyys vapauta hallitusta tai sen yksittäistä jäsentä vastuusta.⁴⁰ Kuten jo johdannossa todettiin, on kuitenkin kuntien osakeyhtiöissä hieman tästä poikkeava tapa valita hallituksen jäsenet. Poliittinen ohjaus ja hallituksen jäsenen tehtävä luottamustoimena asettaa omat rajoitteensa hallituksen muodostamiselle. Poliittisen ohjauksen vaikutus on merkittävä varsinkin usean kunnan yhdessä omistamissa yhtiöissä, joissa jokaisella kunnalla on omia etuja ajettavanaan. Kuntien ja puolueiden edut voivat olla joskus ristiriidassa yhtiöiden etujen kanssa.

Adulta Oy:n hallituksen jäsenet olivat, henkilöstön edustajaa lukuunottamatta, omistajakuntien valitsemia luottamushenkilöitä. Toimessaan he toteuttivat omistajien määrittelemää omistajaohjausta. Kuntalain (KuntaLaki 2015/410) 46 §:n mukaan omistajaohjauksella tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla kunta omistajana tai jäsenenä aktiivisesti myötävaikuttaa yhtiön ja muun yhteisön hallintoon ja toimintaan. Tämä myötävaikuttaminen perustuu kuntastrategiaan, omistajapolitiikkaan ja yhteisölle asetettuihin tavoitteisiin sekä yhteisöistä ja toimintaympäristön muutoksista saatuun tietoon perustuviin arviointeihin. Nämä toimenpiteet liittyvät perustamissopimukseen, yhtiöjärjestysmääräyksiin, muihin sopimukseen, henkilövalintoihin, ohjeiden antamiseen kuntaa eri yhteisöissä edustaville henkilöille tai muuhun kunnan määräysvallan käyttöön. Toimenpiteillä voidaan tosiasiallisen toiminnan ohella osoittaa, että kunnan

³⁹ ks. Salo 2015: 1-2

⁴⁰ Hannula, Kari, Mäki, 2014: 18

tosiasiallisesta määräysvallasta sidosyksikköön on myös pyritty huolehtimaan. Valtuusto päättää kuntalain (Kuntalaki 2015/410) 14 §:n mukaan omistajaohjauksen periaatteista. Omistajaohjauksen periaatteet ovat luonteeltaan pysyviä toimintaperiaatteita, jotka määrittelevät sen, miten kunnan omistamia yhtiöitä johdetaan, ohjataan ja valvotaan.⁴¹ Adulta Oy:n hallitus siis vastasi toiminnastaan myös omien kuntiensa kunnallisille päätöksentekoeleimille. Huomioitavaa on se, että yksikään kunta ei valtuustossa tai kunnan- tai kaupunginhallituksessa vaatinut Adulta Oy:n hallituksen jäseniä vastuuseen.

Osakeyhtiön hallitus päättää yhtiön strategiasta ja budjetista osana varainhallinnan asianmukaisesta järjestämisestä. Lisäksi yhtiön hallitus vastaa yhtiön hallinnon asianmukaisesta järjestämisestä. Osakeyhtiölaki määrää myös tiettyjä hallinnollisia tehtäviä hallitukselle, kuten tilinpäätöksen hyväksymisen, toimitusjohtajan valitsemisen ja erottamisen sekä yhtiökokoukseen liittyvät asiat. Vastuunkantamisen kohdalla on tärkeää, että hallitus organisoii, delegoi, päättää ja dokumentoi asioita huolellisesti. Tällöin vastuu siirtyy toimitusjohtajalle tai seuraavalle portaalle.⁴² Hallituksen voi olla muuten vaikeaa väistää omaa vastuutaan, varsinkin jos toimintaa ei ole dokumentoitu.

Osakeyhtiön hallituksen ja toimitusjohtajan työnjako voi olla epäselvä. Yleisesti voidaan sanoa, että hallituksen ja toimitusjohtajan työnjako on hyvin yhtiökohtaista.⁴³ Molemmilla on yleistöimivaltaa osakeyhtiössä, mutta toimitusjohtajan valta on enemmän business as usual -tyyppistä päivittäisten asioiden hoitoa käsittelevää. Hallitus vastaa isomman mittasuhteen organisoinnista. Hallituksen ja toimitusjohtajan väliseen työnjakoon vaikuttaa tosiasiallisesti myös se, kuinka kokenut toimitusjohtaja on. Tällöin hallituksen rooli korostuu ja hallituksen rooli olisikin auttaa ja tukea toimitusjohtajaa tehtävässään. Työnjaosta tulisi olla päätetty hallituksen toimesta siten, että se vastaisi todellista ja toteutettavissa olevaa tilannetta.⁴⁴ Kunnallisissa osakeyhtiöissä tilanne voi olla tätä ideaalitalannetta monimutkaisempi. Toimitusjohtajan valintaprosessissakin voi

⁴¹ Korento 2017: 7-8

⁴² Hannula, Kari, Mäki, 2014: 19-20

⁴³ Mähönen, Villa 2010: 270

⁴⁴ Hannula, Kari, Mäki, 2014: 42

olla jo mukana poliittista ohjausta, niin kuin hallituksen jäsentenkin valinnassa. Harvoin voidaan päästä tilanteeseen, missä hallitus olisi muodostunut hallitusammattilaisista vaan kunnallisen osakeyhtiön hallituksessa voi olla suurtakin vaihtelua hallituksen jäsenten henkilökohtaisissa kyvyissä ja mahdollisuuksissa vaikuttaa, saatiikka auttaa yhtiön operatiivista johtoa selviytymään tehtävässään. Voidaan nähdä, että toimitusjohtajalla on korostunut tiedoksiantovelvollisuus hallitukseen nähden. Osakeyhtiölain mukaan toimitusjohtajan on annetta hallitukselle ne tiedot, jotka ovat tarpeen tehtävien hoitamiseksi (OYL 6:17.1:). Mähösen ja Villan mukaan toimitusjohtajalla on velvollisuus antaa tällaiset tiedot hallitukselle oma-aloitteisesti. Tarvittaessa hallituksen ja sen jäsenten vallassa on osoittaa, mitkä tiedot ovat hallituksen tehtävien hoitamiseksi tarpeellisia⁴⁵ Kuntien omistamassa osakeyhtiössä tämä voi olla haastavaa tiedon puutteen johdosta. Tosiasiassa luottamushenkilötoimena myönnettyyn hallituspaikkaan nimetty henkilö voi olla hyvinkin rajoittunut käyttämään aikaa ja vaivaa yhtiön asioiden hoitoon oman työn ja muiden luottamustehtävien ohella. Todellista aikaa ajatella yhtiön etua ei ole, kuten olisi ehkä hallitusammattilaisella. Tässä piilee tietty vaara, sillä tietämättömyys ei vapauta vastuusta vaikkakin toisaalta on todettava, että erityistä velvoitetta tuntea alakohtaista erityislainsäätelyä⁴⁶ hallituksen jäsenelle ei ole.

2.3 Osakeyhtiön johto agentin asemassa

Osakeyhtiön johdon asemaa voidaan tarkastella myös päämies-agenttiteorian mukaan. Tämän mukaan yrityksen johto, hallitus, toimitusjohtaja ja hallintoneuvosto toimii yhtiössä osakkeenomistajan, eli päämiehen agenttina ja asiamiehenä. Agenttisuhteen mukaan johdon on edistettävä yhtiön ja sen omistajien etua ja tässä toiminnassa pyrittävä lisäämään osakkeenomistajan omistuksen arvoa, aivan kuten OYL 1:8:n

⁴⁵ Mähönen, Villa 2010: 274

⁴⁶ Savela 2015: 67

säännöksessä todetaan: ”Yhtiön johdon on huolellisesti toimien edistettävä yhtiön etua”. Agenttisuhte edellyttää johdon lojaalisuutta myös omistajaa kohtaan. Villan ja Mähösen mukaan päämies-agenttisuhteessa olennaista on se, miten omistaja pystyy varmistamaan, että johto toimii aina ja kaikissa tilanteissa omistajan intressin mukaisesti. Kysymys on viime kädessä siitä, miten omistajat pystyvät valvomaan yrityksen johtoa.⁴⁷

Päämies-agenttisuhteen voidaan katsoa syntyneen, kun omistus ja päätöksenteko ovat eriytyneet. Salo mukaan tämä korostuu erityisesti suurissa osakeyhtiöissä, joissa hajautunut osakkeenomistajajoukko ei pysty valvomaan yhtiöjohdon päätöksentekoa. Yksinkertaistettuna päämies-agenttisuhteessa päämies antaa tietyn tehtävän agentin suoritettavaksi. Näin ollen päämiehen varallisuus riippuu agentin toimista. Agentin tulisi pyrkiä edistämään päämiehensä etua syrjäyttäen oma etunsa. Agentin harkintavaltaan jää ne keinot, joilla hän tavoitteeseensa pyrkii. Salo mukaan osakeyhtiössä tämä merkitsee johdon itsenäisyyttä liiketoiminnallisia päätöksiä tehtäessä.⁴⁸

Osakeyhtiön johdolla on päätöksenteossa auktoriteettiasema ja siten myös enemmän tietoa päätöksentekoon vaikuttavista seikoista kuin osakkeenomistajilla. Tästä asetelmasta saattaa toisinaan seurata johdon oman edun tavoittelua.⁴⁹ Tätä käyttäytymistä voidaan ehkäistä kannustimien ja valvonnan avulla sekä kuntayhtiöissä omistajaohjauksella.

Agentilla on päämies-agenttisuhteessa merkittävästi itsenäistä päätäntävaltaa. Kuitenkin viimesijainen valta on osakkeenomistajilla, sillä heillä on oikeus erottaa agentti toimestaan. Päämies-agenttiongelman saattaa joskus näyttäytyä myös johdon taipumuksena välttää hallittuakin riskiä, mikä pienentää omistajien sijoitukselleen saamaa voittoa.⁵⁰

⁴⁷ Mähönen, Villa 2015:241-242

⁴⁸ Salo 2015:41-42

⁴⁹ Salo 2015:42

⁵⁰ Salo 2015:42

Kuntien omistamissa osakeyhtiöissä päämies-agenttisuhte on käytännössä monella tapaa haasteellinen. Kuntayhtiössä ja muussa osakeyhtiössä, jossa kunta on osakkaana, kunnan yhtiökokousedustajat ovat yleensä luottamushenkilöitä. He ovat saaneet valtuutuksen tehtävänsä kunnanhallitukselta. He toimivat kunnalta saamiensa ohjeiden mukaisesti vaikuttaen siihen, keitä valitaan kunnan edustajina yhtiöiden hallituksiin. On kuitenkin tärkeää huomata, että osakeyhtiön hallituksen tai muun toimielimen jäsenet eivät ole kuntalain (KuntaL 32.1 §) tarkoittamia kunnan luottamushenkilöitä siitä huolimatta, että he toimivat yhtiössä kunnan edustajina.⁵¹ Tämä on asia, joka ei välttämättä ole jokaisen kunnallisen luottamushenkiön kohdalla selkeästi ymmärretty ja aiheuttaa ristiriitatilanteita käytännön hallitustyössä.

Kuitenkin on huomattavaa, että kuntaomistajuutta yhtiössä edustavan osakeyhtiön hallituksen jäsenen asema on verrattain lähellä kunnallista luottamushenkilöasemaa. Tämä perustuu siihen, että kunnan edustajalla on velvollisuus toimia yhtiön edun lisäksi myös kunnan edun mukaisesti, erityisesti ottamalla huomioon kunnanhallituksen antamat toimiohjeet. Poikkeuksellista on myös se, että virkavastuun ulottaminen koskemaan kunnan nimeämää edustajaa kohtaan on mahdollista. Kuntien omistamista ja osittain omistamista osakeyhtiöistä erikoisen tekee se, että kunnanhallitus tai kunnallisessa johtosäännössä ohjeiden antamiseen oikeutettu muu kunnan luottamushenkilötoimielin voi antaa toimiohjeita kunnan yhtymäkokousedustajille ja kunnan edustajille yhtiöiden hallituksissa.⁵² Kunnan omistamassa osakeyhtiössä hallituksen jäsen toteuttaa lakiin perustuvaa kunnan omistajaohjausta. Ongelmaksi voi nousta se, että usean kunnan yhdessä omistamassa yhtiössä omistajaohjaus voi olla ristiriidassa toisiinsa nähden. Ei myöskään tule väheksyä sitä seikkaa, että yksittäinen luottamushenkilö voi kokea olevansa vastuussa myös puolueelleen, puolueen kunnallisjärjestölle tai äänestäjilleen. Yhtiössä näyttävästi toimiminen voi myös tarjota yksittäiselle hallituksen jäsenelle mahdollisuuden korostaa omia poliittisia pyrkimyksiään populistisilla avauksilla ja teoilla. Lait asettamat vastuut ja velvollisuudet

⁵¹ Penttilä, Ruohonen, Uoti, Vahtera, 2015:59-60

⁵² Penttilä, Ruohonen, Uoti, Vahtera, 2015:60

ovat kuitenkin selkeät. Hallituksen jäsenenä toimiva luottamushenkilön noudattava osakeyhtiölain määräyksiä sekä omistajakunnan kunnanhallituksen ohjeistusta.

Pitkäaikainen Kuntaliiton varatoimitusjohtaja Timo Kietäväisen mukaan kunnan valitsemalla edustajalla yhtiöön hallituksessa ei ole ongelmaa noudattaa sekä osakeyhtiölain määräyksiä, että kunnan määräämää strategiaa. On kuitenkin tärkeää, että yhtiöiden hallitukseen valitaan henkilöitä, jotka osaavat osakeyhtiölainsäädännön perusasiat jo heidän omankin etunsa vuoksi. Kietäväinen kuitenkin tunnistaa ongelman, joka liittyy luottamushenkilöistä koostuviin osakeyhtiöiden hallituksiin. Ongelma on ollut siinä, että usein näissä yhtiöissä hallituksen jäsen ei ole tuonut yhtiölle mitään annettavaa sen yhtiön toiminnalle, jota hän hallituksen jäsenen roolissa merkittäväällä tavalla johtaa. Kietäväisen ratkaisu on lisätä koulutusta sekä kuntakonsernin valvontaa. Selkeillä pelisäännöillä ja ohjeilla tietoa jaetaan säännöllisesti kuntakonsernin johdolle, joka sitten paremmin osaa ohjeistaa hallituksen jäseniä.⁵³ Tässä herää kysymys, että mikä on yksittäisen hallituksen jäsenen vastuu kuntaomisteisessa osakeyhtiössä, kun omistajaohjaus alkaa yksityiskohtaisesti määrittämään jäsenen toimintaa.

⁵³ Ryynänen 2023:409-410

3 Vahingonkorvausvastuu

3.1 Osakeyhtiön hallituksen vahingonkorvausvastuu

Osakeyhtiön hallituksen jäsen valitaan yhtiöön edustamaan yhtiön etua. Hallituksen jäsenellä on henkilökohtainen vastuu tekemisistään ja tekemättä jättämisistään. Hallituksen jäsen ei myöskään edusta häntä hallitukseen ehdottanutta ja valinnutta omistajaa. Yhtiön etu on siis kaikkien osakkeenomistajien kollektiivinen etu.⁵⁴ Tämä on myös muistettava kunnallisissa osakeyhtiöissä. Hallituksen jäsenet on valittu kuntien mandaatilla, mutta he eivät hallituksessa toimiessaan aja oman kuntansa etua, vaan yhtiön etua, mikä on kaikkien osakaskuntien kollektiivinen etu.

Liiketoimintapäätöstä tehtäessä on hallituksen toimittava Osakeyhtiölain säädösten mukaisesti. Osakeyhtiölain (OYL 2006/624) 1:8:n mukaisesti hallituksen velvollisuus on huolellisesti toimien edistää yhtiön etua. Huolellisuuden arviointi kytkeytyy suoraan Osakeyhtiölain (OYL 2006/624) 22:1:n mukaiseen johtohenkilön vahingonkorvausvastuun toteutumisen arviointiin.⁵⁵

Hallituksen liiketoimintapäätökselle on oltava liiketaloudellinen peruste. Liiketaloudellista perustetta ei ole osakeyhtiölaissa määritelty. Seppo Villa esittää, että osakeyhtiölain perusteluista (HE 109/2005 vp, s.124) voi johtaa, että kyseessä olisi toimi, jonka tekeminen tai tavoittelu edesauttaa toiminnan tarkoituksen toteutumista, vaikkei siinä aina onnistuttaisi. Liiketaloudellista perustetta arvioitaessa ei tule kiinnittää huomiota pelkkään lopputulokseen. Tärkeintä on onko toimen tarkoitus ollut liiketaloudellinen.⁵⁶

⁵⁴ Hannula, Kari, Mäki, 2014: 21

⁵⁵ Villa 2020:162

⁵⁶ Villa 2020:176

Yhtiön edun edistäminen edellyttää liiketaloudellisesti järkevien ja huolellisten päätösten tekemistä. Osakeyhtiölain valmistelutöissä on mainittu käsite ”business judgement rule”. Tämä tarkoittaa, että huolellisesti toimivan hallituksen tulee hankkia päätöksenteolle riittävää taustatietoa, harkita vaihtoehtoja rationaalisesti ja tehdä päätöksensä huolellisesti harkiten ja yhtiön etua tavoitellen. Liiketoimintapäätöksen tekoon liittyy aina riski, mutta riskin toteutuminen ei itsessään aiheuta hallitukselle korvausvastuuta. Hallituksen tai toimitusjohtajan päätökset, jotka ovat yhtiön edun vastaisia voivat aiheuttaa vahingonkorvausvelvollisuuden yhtiötä kohtaan.⁵⁷

Yhtiön edun mukaan toiminen kytkeytyy jokaiseen yhtiön liiketoimintapäätökseen. Tekemällä päätöksiä yhtiön edun mukaisesti, hallitus toteuttaa toimintansa tarkoitusta, jonka osakkeenomistajat ovat määränneet yhtiöjärjestyksessä. Kyseessä on siis lojaliteettivelvoite yhtiötä ja viimekädessä yhtiön kaikkia osakkeenomistajia kohtaan. Hallituksen tulee lähtökohtaisesti ottaa toimissaan huomioon kaikkien osakkeenomistajien etu.⁵⁸ Adulta Oy:n tapauksessa omistaja kunnilla oli yhtenevät edut, mutta myös perinteinen kunnallispolitiikka rasitteena.

Osakeyhtiön hallituksen ja toimitusjohtajan joutuessa korvausvastuuseen on korvausten vaatijana joku subjekti. Tämä voi olla joku lähipiiriin kuuluva, eli yhtiö tai osakkaat. Kyse voi olla myös ulkopuolisesta, yleensä velkojasta tai velkojan edustajasta. Rikosperusteisessa vahingossa vastuuta hallitukselle ja toimitusjohtajalle vaatii virallinen syyttäjä ja asianomistaja. Vastuun toteutuminen osakeyhtiössä vaatii aina erityisiä perusteita, poikkeuksena tilanteet joissa lakia on rikottu vakavasti. Tässä on selkeä ero henkilöyhtiöihin, joissa taloudellinen vastuu on henkilökohtainen. Osakeyhtiön hallituksen jäsen tai toimitusjohtaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jos hän on toiminut tahallisesti tai tuottamuksellisesti tai, jos vahinko on aiheutettu rikkomalla osakeyhtiölakia tai yhtiöjärjystä ja vahinkoa on aiheutettu osakkeenomistajalle tai

⁵⁷ Hannula, Kari, Mäki, 2014: 21-22, ksm. Salo 2015: 263

⁵⁸ Villa 2020: 163

muulle henkilölle.⁵⁹ Adulta Oy:n tapauksessa kantajan tuli siis osoittaa teon tahallisuus tai tuottamuksellisuus. Hallituksen jäsenten ja toimitusjohtajan tarvitsi toisaalta todistaa, että he olivat toimineet yhtiön asiassa riittävää huolellisuutta osoittaen.

Osallistuminen päätöksentekoon aiheuttaa vastuun. Vastuusta voi vapautua, mikäli äänestää päätösehdotusta vastaan. Vahingonkorvausvastuusta vapautuminen taas edellyttäisi aktiivisia toimia päätöstä vastaan ja vahingon välttämiseksi. Myös poissaolo kokouksesta voi vapauttaa vastuusta, ellei syy ole tulkittavissa vastuun pakoiluksi. Aktiivisuutta tosin tämän jälkeen edellytetään, passiivisuus kokouksen jälkeen aiheuttaa myös vastuun päätöksistä. Uusien hallituksen jäsenten tai toimitusjohtajan vastuu ei synny ennen toimikautta tehdyistä päätöksistä.⁶⁰ Adulta Oy:n tapauksessa oli huomioitavaa, että hallituksessa oli tapahtunut muutoksia kesken opetushallituksen tarkastuksen, jonka lisäksi toimitusjohtaja oli vaihtunut keskeisellä hetkellä. Tämä oli yksi keskeinen osa toimitusjohtajan puolustusta, mutta ei toki ainoa.

Hallituksen vahingonkorvausvelvollisuus voi perustua vain lakiin. Osakeyhtiölain ohella toinen keskeinen laki on vahingonkorvauslaki, etenkin kun arvioidaan korvausperusteita. Vahingonkorvauslaissa säännellään yleisestä vahingonkorvauksesta. Muissa erityislaeissa säädetty vahingonkorvausvastuut kuitenkin syrjäyttävät tämän yleisen korvausvelvollisuuden, joka on toissijainen. Myös osakeyhtiölain mukainen korvausvastuu syrjäyttää yleisen korvausvelvollisuuden.⁶¹ Vahingonkorvauslain mukainen korvausvaatimus samoin kuin rikosoikeudellinen vastuu rajautuvat tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

⁵⁹ Hannula, Kari, Mäki, 2014: 97

⁶⁰ Hannula, Kari, Mäki, 2014: 98

⁶¹ Hannula, Kari, Mäki, 2014: 113

3.2 Vahingonkorvaus yhtiöoikeudellisilla perusteilla

Osakeyhtiön johtohenkilön yhtiöoikeudellisesta vahingonkorvausvelvollisuudesta säädellään osakeyhtiölaissa:

”Hallituksen jäsenen, hallintoneuvoston jäsenen ja toimitusjohtajan on korvattava vahinko, jonka hän on tehtävässään 1 luvun 8 §:ssä säädetyn huolellisuusvelvoitteen vastaisesti tahallaan tai huolimattomuudesta aiheuttanut yhtiölle.

Hallituksen jäsenen, hallintoneuvoston jäsenen ja toimitusjohtajan on korvattava myös vahinko, jonka hän on tehtävässään muuten tätä lakia tai yhtiöjärjestystä rikkomalla tahallaan tai huolimattomuudesta aiheuttanut yhtiölle, osakkeenomistajalle tai muulle henkilölle.

Jos vahinko on aiheutettu rikkomalla tätä lakia muulla tavalla kuin pelkästään rikkomalla 1 luvussa tarkoitettuja periaatteita tai jos vahinko on aiheutettu rikkomalla yhtiöjärjestyksen määräystä, vahinko katsotaan aiheutetuksi huolimattomuudesta, jollei menettelystä vastuussa oleva osoita menetelleensä huolellisesti. Sama koskee vahinkoa, joka on aiheutettu yhtiön lähipiiriin kuuluvan eduksi tehdyllä toimella. (OYL :22 :1)”

Osakeyhtiöoikeudellinen vahingonkorvausvastuu käsittää osakeyhtiössä yhtiöoikeudellisessa asemassa olevien tahojen vahingonkorvausvastuun perusteen. Osakeyhtiön oma vahingonkorvausvastuu jää pääsäännön mukaan osakeyhtiöoikeudellisen vahingonkorvausvastuun ulkopuolelle. Yhtiön vahingonkorvausvastuuta säännellään yleisten vahingonkorvausoikeudellisten ja sopimusoikeudellisten säännösten perusteella. Osakeyhtiölain nojalla syntyvä vahingonkorvausvastuu on lakisääteistä vahingonkorvausvastuuta. Osakeyhtiölain mukainen vahingonkorvausvastuu on erilainen verrattuna vahingonkorvauslain (VahL) ja sopimusperusteisen vahingonkorvauksen määräytymisestä. Merkittävää on, että yhtiöoikeudellinen vahingonkorvausvastuu voi syntyä myös suhteessa sellaisiin tahoihin, joilla ei ole sopimustyyppistä kytkeä yhtiöön. Käytännössä yhtiöoikeudellisilla perusteilla syntyvä vahingonkorvausvastuu koskee usein puhtaita varallisuusvahinkoja. Osakeyhtiölain korvaussäännösten keskeinen merkitys on laajentaa yhtiöoikeudellisella

perusteella syntyvä vahingonkorvausvastuu kattamaan puhtaat varallisuusvahingot, joiden korvattavuus on varsin rajoitettu pelkän vahingonkorvauslain perusteella.⁶²

Adulta Oy:n konkurssipesä vei vahingonkorvausvaatimuksen hallitusta ja toimitusjohtajaa kohtaan Tuusulan kärjäoikeuteen. Konkurssipesän vaatimuksena oli, että Adulta Oy:n hallitus ja toimitusjohtaja yhteisvastuullisesti korvaisivat kantajalle vahingonkorvauksena 32.707.334 euroa.⁶³ Konkurssipesä vaati vahingon korvaamista täysimääräisesti.

Koska hallituksen kokoonpanossa oli tapahtunut muutoksia, vaati konkurssipesä erisuuruisia korvausvaatimuksia kahdelta hallituksen jäseneltä. Kahden hallituksen jäsenen osalta vahingonkorvausta on vaadittu siltä osin kuin he olivat olleet hallitusvastuussa valtiosuuksia haettaessa tai annettaessa valtioneuvon puolesta toimineelle opetusministeriölle valtiosuuksien määräytymisen perusteena olleita tietoja. Vähemmän aikaa hallituksessa olleelta jäseneltä vaadittiin osallistumaan korvaukseen yhteisvastuullisesti 5.577.609,44 euroon osalta ja hänet korvanneelta jäseneltä, jonka hallitusaika oli pidempi, 27.129.725 euron osalta. Lisäksi konkurssipesä vaati, että kaikki määrät korvattaisi korkolain 4 § 1 momentin mukaisine viivästyskorkoineen haasteen tiedoksiantopäivästä alkaen.⁶⁴ Jokaisella hallituksen jäsenellä ja toimitusjohtajalla oli täten eri tiedoksiantopäivä johtuen heidän tavoitettavuudestaan.

Lisäksi konkurssipesä vaati hallituksen ja toimitusjohtajan velvoittamista korvaamaan konkurssipesän oikeudenkäyntikulut 207.827,20 euroa korkolain 4 § 1 momentin mukaisine viivästyskorkoineen siitä lukien, kun kuukausi oli kulunut kärjäoikeuden tuomion antopäivästä.⁶⁵

⁶² Savela 2015:1-2

⁶³ Tuusulan kärjäoikeus 16/1317

⁶⁴ Tuusulan kärjäoikeus 16/1317

⁶⁵ Tuusulan kärjäoikeus 16/1317

Hovioikeus katsoi tehtäväkseen arvioida vastaajien menettelyä ensin yleisesti ja sen jälkeen sen kannalta, ovatko vastaajat kantajan väittämin tavoin laiminlyöneet ryhtyä toimenpiteisiin yhtiön toiminnan korjaamiseksi saatuaan vuosien 2007 ja 2008 aikana tietää, että Opetushallitus on katsonut Adulta Oy:n toiminnassa olevan puutteita. Lisäksi hovioikeus varautui ottamaan kantaa syy-yhteyteen. Sillä korvausvelvollisuuden perusteen ja määrän perusteella saattoi tulla kysymykseen se, miltä osin vahinko on aiheutunut vastaajien menettelystä.⁶⁶

3.3 Vahingonkorvaus muilla perusteilla

Vallitsevan oikeuskäytännön mukaan Vahingonkorvauslaki (VahL) voi tulla sovellettavaksi rinnakkaisena sellaiseenkin vahinkoon, jonka korvaamisesta on erityiset säännökset laissa. Oikeuskirjallisuuden ja oikeuskäytännön mukaan VahL voi tulla sovellettavaksi rinnakkaisena OYL:n mukaisen vastuun kanssa. Osakeyhtiölain vastuuta rajoittavat säännökset eivät rajoita VahL:n nojalla syntyvää vastuuta. Näin ollen vastuun syntyminen suhteessa kolmanteen ei edellytä OYL:n tai yhtiöjärjestyksen rikkomista. Osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen rikkominen voi kuitenkin synnyttää vastuun myös VahL:n mukaisesti. Kyseeseen tulee tällöin puhdas varallisuusvahinko.⁶⁷

Vahingonkorvauslain keskeinen merkitys osakeyhtiön toimijoiden vastuussa liittyy henkilö- ja esinevahinkoihin. Erityistä merkitystä henkilö- ja esinevahingoilla on arvioitaessa toimitusjohtajan vastuuta. Hallituksen jäsenten osalta vastuu henkilö- ja esinevahingoista voi olla varsin vähäinen.⁶⁸

Vahingonkorvauslaki on merkittävässä roolissa yhtiöoikeudellisesti, kun käsitellään puhdasta varallisuusvahinkoa. Yhtiöoikeudellisissa suhteissa puhtaat taloudelliset vahingot ovat yleisemmin käsittelyssä. Vahingonkorvauslaissa on kuitenkin tiukasti

⁶⁶ Helsingin HO S 16/922

⁶⁷ Savela 2015:383-384

⁶⁸ Savela 2015:384-385

rajattu varallisuusvahinkojen korvattavuus. Vahinko korvataan vain, jos (VahL 5:1) mukaan vahinko on aiheutettu julkista valtaa käytettäessä, rangaistavaksi säädellyllä teolla tai jos korvaamiseen on erittäin painavia syitä.⁶⁹ Adultan tapauksessa esille nousi vahingonkorvauslain soveltaminen nimenomaisesti perustuen julkisen vallan käyttöön.

Konkurssipesä esitti kanteessaan toissijaisen vaatimuksen perustuen vahingonkorvauslakiin. Konkurssipesän perusteluiden mukaan Adulta Oy oli käyttänyt julkista valtaa toimiessaan ammatillisen koulutuksen ja ammatillisen lisäkoulutuksen järjestäjänä ja aiheuttanut tätä tehtävää toteuttaessaan vahinkoa yhtiön velkojille. Konkurssipesän näkemys oli, että vahingonkorvauslakiin ja siitä ilmeneviin vahingonkorvausoikeudellisiin periaatteisiin perustuva vastuu täydentää osakeyhtiön johdon osakeyhtiölain mukaista vastuuta⁷⁰. Konkurssipesä perusteli näkemystä sillä, että Adulta Oy:n toiminta oli perustunut sille delegoidun julkisen vallan käyttämiseen. Julkisen vallan käyttö on, konkurssipesän perusteluiden mukaan, vahingonkorvauslaissa laajempi käsite kuin mitä sillä tarkoitetaan esimerkiksi julkis- tai hallinto-oikeudessa. Konkurssipesän näkemys oli, että ammatillisesta koulutuksesta annetun asetuksen (811/1998) 7 §:n 1 momentin perusteella oppisopimuskoulutuksen järjestäjän tulee vastata oppisopimuskoulutuksen paikallisista viranomaistehtävistä kuten esimerkiksi koulutusedellytysten ja koulutustyöpaikan soveltuvuuden arvioinnista, henkilökohtaisen opiskeluohjelman laadinnasta, työnantajalle maksettavien koulutuskorvausten maksamisesta sekä tietopuolisen koulutuksen toteutumisesta. Sanotun lisäksi myös opiskelijavalinnoissa on kyse viranomaistehtävistä ja julkisen vallan käyttämisestä. Vastaajien menettelyn moitittavuus ja sen paikallistuminen julkisen vallan käyttämisen piiriin oli ollut sillä tavoin vakavaa, että perusteet velvoittaa vastaajat korvaamaan velkojille aiheutunut vahinko, ovat olemassa. Konkurssipesä tulkitsi vahingonkorvauslakia perusteluissaan niin, että menettelyn moitittavuuden ja luonteen vuoksi edes vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n säännös ei rajoita vastaajien vastuuta.⁷¹

⁶⁹ Savela 2015:388

⁷⁰ ks. Savela 2015:388

⁷¹ Tuusulan käräjäoikeus 16/1317

Hannula, Kari ja Mäki toteavat tutkimuksessaan Osakeyhtiön hallituksen ja johdon vastuu, että osakeyhtiölain mukainen vahingonkorvausvastuu ohittaa yleisen korvausvastuun. Hallituksen osakeyhtiölain mukainen vahingonkorvausvastuu syntyy, kun perusteena on huolellisuusveloitteen, osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen rikkominen tahallaan tai huolimattomuudesta. Muut vahingonkorvauksen määrittämiseen liittyvät seikat säännellään vahingonkorvauslain perusteella.⁷² Edellä mainittu Savelan näkemys Vahinhonkorvauslain noudattamisesta on kuitenkin mahdollinen, mikäli hallitus on toimeksaan käyttänyt julkista valtaa.

Käräjäoikeus ei nähnyt perustetta konkurssipesän toissijaiselle vaatimukselle vahingonkorvauslakiin perustuvasta vahingosta. Tällöin vahingonkorvauksen piiriin olisi pitänyt kuulua sellainen hallituksen toimi, jossa käytettiin julkista valtaa. Käräjäoikeuden näkemyksen mukaan Adulta Oy:n toiminnassa julkisen vallan käyttö oli rajoittunut opiskelijavalintoihin ja näyttötutkintojen hyväksymiseen. Oppisopimustoiminnassa julkisen vallan käyttöä oli liittynyt koulutustyöpaikkojen soveltuvuuden arviointiin ja työnantajille maksettaviksi tulevien korvausten suorittamiseen. Käräjäoikeus ei nähnyt näihin toimiin sisältyneen julkisen vallan käyttämisellä olleen syy-yhteyttä väitettyyn vahinkoon, koska vallan käytön kohteina olivat olleet oppisopimusopiskelijat tai heidän työnantajansa eikä heidän ole väitetty kärsineen vahinkoja tapahtuneen seurauksena. Käräjäoikeus ei nähnyt syntyneeksi väitetyn vahingon olevan vahingonkorvauslain 3 luvun 2 §:n määrittämän suojatarkoituksen piirissä. Käräjäoikeuden päätös oli, että vahingonkorvauksen tuomitsemiselle ei ole vahingonkorvauslain mukaista perustetta.⁷³ Tähän käräjäoikeuden näkemykseen kantaja ei hakenut muutosta hovioikeudelta.

⁷² Hannula, Kari, Mäki, 2014: 113

⁷³ Tuusulan käräjäoikeus 16/1317

4 Vahingonkorvausoikeudelliset edellytykset

4.1 Tuottamus

Savela määrittelee tuottamuksen tarkoittavan vaadittavan huolellisuuden laiminlyöntiä tai moitittavaa riskinottoa. Tuottamusvastuu ei myöskään edellytä, että tehdyt toimet olisivat erikseen kiellettyjä.⁷⁴ Osakeyhtiön johdon on huolellisesti toimien edistettävä yhtiön etua (OYL 1:8). Pelkästään tämän yleisen huolellisuusvelvoitteen mukaan yhtiön johdolle muodostuu vahingonkorvausvastuu yhtiötä kohtaan. Johtohenkilön ei ole tarvinnut rikkoa muita OYL:n säännöksiä, yhtiöjärjestyksen määräyksiä tai menetellä muutenkaan normien vastaisesti, että korvausvelvollisuus astuu voimaan. Tuottamusta on arvioitava objektiivisesti. Johtohenkilön on noudatettava sellaista huolellisuutta, jota huolellinen henkilö noudattaisi vastaavissa olosuhteissa.⁷⁵ Tuottamuksellisuus jaotellaan asteittain. Lievä tuottamus, tavallinen tuottamus, törkeä tuottamus ja tahallisuus. Osakeyhtiön hallituksen osalta lieväkin tuottamus riittää synnyttämään OYL:n mukaisen vahingonkorvausvastuun. Tämä kuitenkin edellyttää, että hallitus on laiminlyönyt tehtävässä vaaditun huolellisuuden.⁷⁶

KKO:2016:58: ”A:n ja B:n edellä todettu tuottamus on osaltaan ilmennyt siten, etteivät he ole ottaneet selvää ympäristöluvan sisällöstä ja toimenpiteitä edellyttäneistä ympäristöongelmista. Tällöin loukkauksen todennäköisyyttä ei ole mahdollista arvioida sen tiedon perusteella, joka heillä oli tekoaikana. Sen sijaan arvion lähtökohtana on, mikä tieto huolellisella hallituksen jäsenellä olisi ollut teon hetkellä”⁷⁷

Tuottamuksen asteella on merkitystä korvausvastuun sovittelun kannalta. Korvausvastuun ei tarvitse perustua vain tiettyyn tekoon tai tekoihin vaan se voi perustua

⁷⁴ Savela 2015:59

⁷⁵ Airaksinen, Pulkkinen, Rasinaho 2010:757

⁷⁶ Savela 2015:62

⁷⁷ KKO:2016:58, ksm. HE 44/2002 vp s. 97 - 98

myös laiminlyöntiin.⁷⁸ Liiketaloudellisen riskin ottaminen ei kuulu tuottamuksellisen menettelyn korvausvastuun piiriin. Näiden erottaminen on tapauskohtaista ja vaikeaa. Käsitellen tätä ongelmaa erillisessä kappaleessa.

Savelan mukaan pelkän täydellisen lopputuloksen saavuttamatta jääminen ei ole tuottamusta. Savelan mukaan on olemassa vahingonkorvausoikeudellisesti hyväksyttävä päätöksentekoepävarmuus. Tavallisen tuottamuksen osalta edellytetään, että henkilö olisi voinut toimia toisin niin, että vahinko olisi voitu välttää.⁷⁹ Tuottamusvastuussa on marginaalia vastuunperustavan päätöksen ja hypoteettisesti optimaalisen päätöksen välissä.⁸⁰

Useampijäsenisen toimielimen, kuten hallituksen, jäsenten vastuu ei ole yhteistä. Vahingonkorvausvelvollisuus arvioidaan kunkin jäsenen kohdalta erikseen. Mikäli hallituksessa on sovittu tehtävien jakamisesta, on sillä merkitystä vastuun arvioimisessa. Yksittäisellä hallituksen jäsenellä on kuitenkin yleinen valvontavastuu, vaikka työnjaon mukaan asia ei kuuluisi hänen nimenomaisiin tehtäviinsä.⁸¹

Korvausvastuuta joudutaan usein arvioimaan hyvin erilaisissa tilanteissa. Korvausvastuu voi olla seurausta ylemmän toimielimen päätösten noudattamatta jättämisestä. Toisaalta korvausvastuu voi syntyä myös siitä, että alemman toimielimen tai työntekijöiden asianmukainen valvonta on laiminlyöty.⁸² Adulta Oy:n tapauksessa kyseessä työntekijöiden asianmukainen valvonta ja ohjeistus nousi pääasiaksi.

Kantajan vaateen mukaan Adulta Oy:n hallitus oli laiminlyönyt osakeyhtiölain 6 luvun 2 §:ssä säädetyt tehtävänsä sekä osakeyhtiölain 1 luvun 8 §:n mukaisen huolellisuusvelvollisuutensa. Osakeyhtiölain 22 luvun 1 §:n perusteella hallituksen

⁷⁸ Airaksinen, Pulkkinen, Rasinaho 2010:757-758

⁷⁹ Savela 2015:60

⁸⁰ Villa 2020:242

⁸¹ Airaksinen, Pulkkinen, Rasinaho 2010:758-759

⁸² Airaksinen, Pulkkinen, Rasinaho 2010:759

jäsenen on korvattava vahinko, jonka hän on tehtävässään aiheuttanut yhtiölle toimiessaan laissa säädetyn huolellisuusvelvoitteensa vastaisesti tai muutoin osakeyhtiölakia rikkomalla.⁸³ Konkurssipesä vaati hallitusta korvausvastuuseen huolellisuusperiaatteen rikkomisesta osakeyhtiölain nojalla, kuten osakeyhtiölaissa säädetään.

Sama huolellisuusperiaatteen rikkominen koski kantajan mukaan myös toimitusjohtajan toimintaa. Kantajan mukaan Adulta Oy:n toimitusjohtaja oli laiminlyönyt osakeyhtiölain 6 luvun 17 §:ssä säädetyn toimitusjohtajan tehtävien hoitamisen sekä osakeyhtiölain 1 luvun 8 §:n mukaisen huolellisuusvelvollisuutensa. Kantajan vaatimus oli, että näin aiheuttamastaan vahingosta toimitusjohtaja on korvausvelvollinen Adulta Oy:lle osakeyhtiölain 22 luvun 1 §:ssä säädetyn mukaisesti. Osakeyhtiölain 6 luvun 17 §:n perusteella toimitusjohtaja hoitaa yhtiön juoksevaa hallintoa hallituksen antamien ohjeiden ja määräysten mukaisesti sekä vastaa siitä, että yhtiön kirjanpito on lain mukainen ja varainhoito luotettavalla tavalla järjestetty. Toimitusjohtajan on myös annettava hallitukselle tiedot, jotka ovat tarpeen hallituksen tehtävien hoitamiseksi. Osakeyhtiölain 1 luvun 8 §:n huolellisuusvelvollisuuden perusteella toimitusjohtajan on huolellisesti toimien edistettävä yhtiön etua. Toimitusjohtajan pitää tuntea säädökset, jotka säätelevät yhtiön liiketoimintaa.⁸⁴

Hovioikeus joutui arvioimaan, ovatko vastaajat noudattaneet osakeyhtiölain 6 luvun mukaisia velvoitteitaan. Eli oliko huolehdittu siitä, että yhtiön hallinto ja sen toiminta on asianmukaisesti järjestetty, sekä onko yhtiön varainhoidon valvonta ollut asianmukaisesti järjestetty. Toimitusjohtajan kohdalla kysymys oli siitä, oliko hän hoitanut yhtiön juoksevaa hallintoa laissa säädetyn mukaisesti, oliko varainhoito ollut luotettavalla tavalla järjestetty ja oliko hän antanut hallitukselle ja sen jäsenille tarpeelliset tiedot.⁸⁵

⁸³ Tuusulan kärjäoikeus 16/1317

⁸⁴ Tuusulan kärjäoikeus 16/1317

⁸⁵ Helsingin HO S 16/922

Varainhoidon järjestämisestä, valvonnasta ja riskeistä hovioikeus totesi todistajien kertoman perusteella, että Adulta Oy:n ulkoinen valvonta oli muodostunut etupäässä tilintarkastuksesta. Hallituksen oli valvonut yhtiön toimintaa tuloskorttijärjestelmän, budjettien ja tilinpäätösten sekä tilintarkastajan lausuntojen avulla sekä saanut säännölliset katsaukset eri toimialojen tilanteesta. Lisäksi yhtiössä oli käytössä myös sisäinen laatu- ja valvontajärjestelmä, joka oli kuulunut apulaisrehtorin vastuulle ja jota käytännössä oli hoitanut laaturaportointi. Hovioikeudessa esitetyn todistelun mukaisesti sisäiseen laaturaportointiin oli liittynyt säännöllisiä sisäisiä auditointeja ja raportointia. Toimitusjohtaja oli kertonut olleensa siinä käsityksessä, että sisäisen laaturaportointin olisi pitänyt havaita myös oppisopimuskoulutukseen liittyvät laaturaportointitapahtumat. Tilintarkastaja kertoi hovioikeudessa, että sisäiseen valvontaan liittyen jokaisella toimialajohtajalla oli yhtiössä ollut oma vastuualue ja että sisäisen valvonnan olisi näillä edellytyksillä pitänyt toimia. Huomioitavaa oli, että tilintarkastaja ei ollut vuositarkastuksessaan esittänyt huomautuksia yhtiön varainhoidon tasosta ennen Opetushallituksen tarkastuskertomuksen valmistumista.⁸⁶

Hovioikeus arvioi, olivatko toimitusjohtaja ja hallituksen jäsenet menetelleet huolimattomasti laiminlyömällä ryhtyä riittäviin toimenpiteisiin, kun he olivat saaneet tiedon siitä, että opetusviranomaiset pitivät Adulta Oy:n oppisopimustoimintaa puutteellisena. Hovioikeus totesi, että toimitusjohtajan olisi osakeyhtiölain 6 luvun 17 §:n 1 momentin kolmannen virkkeen nojalla tullut toimitusjohtajana tiedottaa hallitusta seikoista, jotka ovat voineet olla yhtiön toiminnan järjestämisen kannalta periaatteellisesti tärkeitä tai joilla on voinut olla laajakantoisia vaikutuksia yhtiön toimintaan ja talouteen.⁸⁷ Samaisesta asiasta käräjäoikeus totesi, että toimitusjohtajan päätös olla kertomatta epäilyistä puutteista ja tarkastuksista etukäteen ei ollut edes lievästi moitittavaa.

⁸⁶ Helsingin HO S 16/922

⁸⁷ Helsingin HO S 16/922 ksm. Hannula, Kari, Mäki, 2014: 40

Hovioikeus arvioi yhtäältä, että oliko toimitusjohtaja ilmoittanut hallitukselle Opetushallituksen käynnistämistä tarkastuksista ja niissä ilmenneistä seikoista oikea-aikaisesti ja toisaalta, olivatko hallituksen jäsenet asiasta tiedon saatuaan reagoineet tilanteeseen oikea-aikaisesti ja riittävällä tavalla.⁸⁸ Kokonaisuuden kannalta ratkaisevaa ei ainoastaan ollut se, että tietoa saatiin, vaan se mitä saadulla tiedolla tehtiin. Oleelliseksi nousi kysymys siitä, olisiko ajantasaisella tiedolla ollut jotain vielä hallituksen tehtävissä.

Hovioikeuden päätös oli, että Adulta Oy:n toimitusjohtaja ja muut vastaajat Adulta Oy:n hallituksen jäseninä eivät olleet menettelleet vahingonkorvausvelvollisuuden perustavalla tavalla osakeyhtiölain 6 luvun 2 tai 17 §:n vastaisesti tai yhtiöjärjestyksen vastaisesti. Lisäksi hovioikeus katsoi jääneen näyttämättä, että vastaajat olisivat rikkoneet myöskään osakeyhtiölain 1 luvun 8 §:ä, jonka mukaan yhtiön johdon on huolellisesti toimien edistettävä yhtiön etua. Hovioikeus ei nähnyt vahingonkorvaukselle perustetta. Käräjäoikeudesta poiketen hovioikeus ei nähnyt tarpeelliseksi lausua vahingon määrästä tai korvauksen sovittelun edellytyksistä. Tuomiolauselman mukaisesti käräjäoikeuden tuomion lopputulosta ei muutettu ja Adulta Oy:n konkurssipesä veloitettiin suorittamaan vastaajien oikeudenkäyntikulut.⁸⁹ Hovioikeuden tuomio jäi lopulliseksi, korkein oikeus ei myöntänyt valituslupaa.

4.2 Syy-yhteys

Oikeudellisen normin rikkominen on pääsääntöisesti tuottamuksellista. Tämä ei kuitenkaan yksin aiheuta korvausvastuuta, jos vahinkoa ei synny tai vahinko ei ole syy-yhteydessä tuottamukselliseen menettelyyn.⁹⁰ Osakeyhtiön hallituksen

⁸⁸ Helsingin HO S 16/922

⁸⁹ Helsingin HO 16/922

⁹⁰ Villa 2020:240

vahingonkorvausvastuun syntymiseen tarvitaan vastuun perustava teko sekä aiheutunut vahinko. Lisäksi teon tai laiminlyönnin on oltava syy-yhteydessä vahinkoon. Savelan mukaan teon on oltava vaikuttanut juridisesti relevantilla tavalla vahingon syntymiseen. Syy-yhteyden on oltava adekvaattinen, eli teko ja vahinko ovat riittävän läheisessä suhteessa. Tällä pyritään poistamaan korvausvelvollisen vastuulta seurauksia, jotka ovat kaukaisia, satunnaisia ja ennakoimattomia.⁹¹

”KKO:2000:106 Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2000:106 on käsitelty syy-yhteyttä ja näyttötaakkaa. Tapauksessa korkein oikeus katsoi, etteivät hallituksen jäsenet B ja C, joilla olisi ollut kantajaa (rahoitusyhtiötä) paremmat mahdollisuudet esittää asiasta selvitystä, olleet näyttäneet, ettei kysymyksessä oleville saataville olisi saatu suoritusta, jos yhtiö olisi aikanaan asetettu selvitystilaan osakeyhtiölain 13 luvun 2 §:n edellyttämällä tavalla. B ja C olivat velvollisia korvaamaan rahoitusyhtiölle osakeyhtiölakia rikkomalla aiheuttamansa vahingon. Vahingon määrää soviteltiin.”⁹²

Yksinkertaisimmillaan syy-yhteys kyetään selvittämään vahingonkorvausoikeudellisesti relevantti vahingon syy kysymällä, olisiko vahinko aiheutunut, jos vahingon syyksi epäiltävää tapahtumaa ei olisi sattunut. Mikäli vastaus on kielteinen, voidaan todeta, että tapahtumakulku on saanut vahinkoon johtaneen sisällön tarkasteltavana olevan syyn vuoksi. Tätä käänteiselle kysymykselle rakentuvaa syy-yhteyсарviointia Hemmo kutsuu opiksi välttämättömästä syystä ”conditio sine qua non”.⁹³ Käytännössä osakeyhtiön hallituksen vahingonkorvausvelvollisuutta puntaroidessa, ei tällaisia yksinkertaisuuksia juurikaan esiinny, ellei tuottamuksellinen toiminta ole ollut erityisen räikeää.

On huomioitavaa, että vahingolla saattaa olla myös useita aiheuttajia, jotka ovat seuranneet toisiaan syy-yhteys ketjussa. Tuottamuksellisen toiminnan jälkeen voi tulla seikka, joka katkaisee vastuuketjun, eikä tuottamuksellisesti toiminut joudu vastaamaan vahingosta kausaalista syy-yhteydestä huolimatta. Tällainen syy on esimerkiksi sellainen tapahtumakulkua muuttava seikka, jonka vaikutukset eivät ole

⁹¹ Savela 2015:306

⁹² Hannula, Kari, Mäki 2014:120

⁹³ Hemmo 2005:112

tuottamuksellisesti toimineen hallinnassa. Näin ollen syy-yhteysketju ei ole ennalta arvioitavissa. Tämä syy-yhteysketjun katkeaminen kuitenkin edellyttää, että väliin tuleva syy ei ole tuottamuksellisesti toimineen vastuupiirissä. Vahingon todennäköisyys on osa riskiperusteista tuottamusarviointia. Riskin suuruus ja seurauksen sattuminen vaikuttavat arvioon tuottamuksellisuudesta. Mikäli riski on vähäinen, eikä etukäteen ole voitu nähdä menettelystä aiheutuvaa vahinkoa, ei ole myöskään tuottamusta eikä korvattavaa vahinkoa. Ennakoimaton vahinko ei ole korvattavaa.⁹⁴

Hallituksen valvontavelvollisuudessa syy-yhteys edellyttää sitä, että väärinkäytös olisi ollut huolellisella valvonnalla havaittavissa. Savelan näkemyksen mukaan syy-yhteydeltä ei aina odoteta normaalia tasoa, vaan joskus jopa "olisi saattanut" -taso riittää. Savela tosin toteaa myös, että hypoteettisissa tapahtumain kuluissa ei koskaan voida tietää, mitä olisi tapahtunut tilanteessa, jossa vahingonkorvausvelvollinen olisi toiminut velvollisuksiensa mukaisesti. Useasta tapahtumainkulusta on valittava todennäköisin.⁹⁵

Kantajalla on todistustaakka syy-yhteyden olemassaoloon. Mikäli tätä yhteyttä ei pystytä osoittamaan, ei myöskään vastaajalla ole velvollisuutta korvata vahinkoa.⁹⁶

"KKO 2001:70: Tapauksessa pesänhoitajan vastuusta todettiin: "Kavallus 14.10.1992 on käräjäoikeuden tuomiossa selostetuin tavoin suoritettu siten, ettei se olisi pesän tilejä, kirjanpitoa tai edes tositteitakaan tarkastamalla tullut ilmi, eivätkä konkurssipesässä tarkastuksen tehneet tilintarkastajatkaan olleet sitä ensin havainneet, vaikka he olivat tehneet tarkastuksensa tietoisina A:n kavalluksista. Koska kavallusta ei olisi voitu havaita pesän tilien, kirjanpidon ja tositteiden yksityiskohtaisella tarkastamisellakaan, kavalluksella aiheutettu vahinko ei ole syy-yhteydessä E:n menettelyyn pesänhoitajana. M Oy:n konkurssipesän vaatimus on siten tältä osin perusteeton."⁹⁷

Konkurssipesän mukaan hallituksen korvausvastuu perustuu tuottamuksellisesti ja oikeudellisesti merkityksellisinä tekoina, jotka olivat ilmenneet pääosin laiminlyöntitekoina. Konkurssipesän pääargumentaatio hallituksen korvausvastuuseen

⁹⁴ Villa 2020:240

⁹⁵ Savela 2015:307-308

⁹⁶ Savela 2015:309

⁹⁷ Savela 2015:307

joutumisesta oli, että hallitus eivät ollut huolehtinut Adulta Oy:n toiminnan asian- ja lainmukaisesta järjestämisestä eikä hallitus ollut itse valvonut toiminnan lainmukaisuutta. Tämä oli konkurssipesän mukaan mahdollistanut lainvastaisen ja vahinkoa aiheuttaneen menettelyn kehittymisen ja jatkumisen. Konkurssipesä argumentoi, sinänsä vastaansanomattomasti, että hallitusvastuusta ei voi vapautua sillä perusteella, että hallituksen jäsen ei ole itse tehnyt konkreettista lainvastaista aktiivista tekoa.⁹⁸ Välttääkseen vahingonkorvausvastuun tulee hallituksen olla aktiivinen toimissaan. Kuten jo edellä todettiin, ei tietämättömyys tai toimimattomuus vapauta hallituksen jäsentä vastuusta. Kantajan ongelma oli siinä, ettei se kyennyt yksilöimään mitään tiettyä päätöstä, joka olisi todennut syy-yhteyden vahinkoon.

Hovioikeuden punnittua syy-yhteyttä se päätyi siihen lopputulemaan, että keskeisin syy valtionosuuksien takaisinperinnälle ovat olleet puutteet henkilökohtaisissa opiskeluohjelmissa. Ne ovat puuttuneet kokonaan tai ne ovat olleet sisällöltään olennaisen puutteellisia. Vuosia 2005 ja 2006 koskevasta korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisusta 31.12.2009 on hovioikeuden mukaan pääteltävissä, että korkein hallinto-oikeus on pitänyt Adulta Oy:n opiskelijoiden henkilökohtaisiin opiskeluohjelmiin liittyviä puutteellisuuksia riittävänä seikkana takaisinperinnän määrittämiseksi. Tämä seikka ja vuoden 2010 ratkaisun perustelut viittaavat siihen, että muut puutteet eivät ole olleet korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuisissa takaisinperinnän kannalta ratkaisevia seikkoja. Näillä perusteilla hovioikeus katsoi jääneen näyttämättä, että muut seikat kuin henkilökohtaisten opiskeluohjelmien puuttuminen ja niiden sisällön puutteellisuudet olisivat syy-yhteydessä valtionosuuksien takaisinperintään. Tämä tarkoitti sitä, että viranomaistehtävien siirrolla tai alihankintaan ja puitesopimuksiin liittyvillä epäselvyyksillä ei ollut olennaista merkitystä arvioitaessa, ovatko vastaajat menettelleet korvausvastuun perustavalla tavalla. Kuitenkin nämä asiat eivät olleet vailla merkitystä, sillä sen sijaan mainitut seikat tulisivat lähemmin arvioitavaksi korvauksen määrää harkittaessa, mikäli korvauksen perusteen olisi katsottu olevan olemassa.⁹⁹ Keskeistä siis

⁹⁸ Tuusulan käräjäoikeus 16/1317 ks. myös Osakeyhtiölaki 22:1, myös Hannula, Kari, Mäki 2014: 99

⁹⁹ Helsingin HO S 16/922

oli se, oliko hallitus toiminut huolellisuus- ja valvontavastuunsa mukaisesti saadessaan tietää puutteista henkilökohtaisissa opiskeluohjelmissa.

Hovioikeuden mukaan oppisopimustoimintaan liittyneiden käytänteiden on lähtökohtaisesti voitu olettaa olevan kunnossa niin kauan kuin havaintoja mahdollisista ongelmista ei ole tullut johdon tietoon. Näillä perusteilla hovioikeus katsoi, että hallituksen jäsenet tai toimitusjohtaja eivät olleet menettelleet Adulta Oy:n varainhoidossa ja sen valvonnassa taikka yhtiön toimintaan liittyvän riskienhallinnan osalta huolimattomalla tavalla, joka olisi syy-yhteydessä vahinkoon.¹⁰⁰

4.3 Ennalta-arvattavuus

Ennakoitavuusperiaatetta voidaan tulkita siten, että aiheutunut vahinko ja sen suuruus olisi ollut jossain määrin arvioitavissa, jotta korvausvastuu voisi syntyä. Villan mukaan tuottamusarviointiin sisältyvä vahingon todennäköisyys koskee yleisen tason ennakoitavuutta. Voidaan kysyä, olisiko vahingonaiheuttajan asemassa oleva henkilö pitänyt käsittää menettelystä aiheutuva merkityksellisen suuruinen vahingon vaara tai että on ollut selvästi havaittava riski vahingon tapahtumiseen.¹⁰¹ Hähdön mukaan riski seurauksen sattumisesta ja sen suuruudesta vaikuttaa siihen, pidetäänkö toimintaa tuottamuksellisenä. Tuottamusta ei kuitenkaan ole, jos etukäteen tarkasteltaessa ei olisi voinut arvioida, että menettelystä saattaa seurata vahinko, tai sellaisen sattumisen riski olisi ollut merkityksettömän pieni suhteessa potentiaalisen vahingon suuruuteen. Myöskään hyvin vähäinen riskin kasvattaminen ei ole tuottamuksellista.¹⁰²

”KKO:n ratkaisussa 2003:124 on arvioitu voimajohtolinjan eristelaippoja ampumalla rikkoneen vastuuta vahingoista, joita sähkönjakelun keskeytyminen on aiheuttanut teollisuusyrityksille. Vaatimukset hylättiin kolmannelle aiheutunutta vahinkoa koskevien

¹⁰⁰ Helsingin HO S 16/922

¹⁰¹ Villa 2020:241

¹⁰² Hahto 2008:29

periaatteiden nojalla, mutta samalla KKO otti kantaa vahinkojen ennakoitavuuteen todeten, että ampumiseen syyllistyneen oli tullut ymmärtää, että voimajohtolinjan vahingoittaminen saattoi aiheuttaa vakaviakin häiriöitä sähköjakelussa. Sen sijaan häiriöiden tehtaille aiheuttamien vahinkojen mahdollisuus sekä vahinkojen laatu ja laajuus olivat kuitenkin ampujan ennakoitavissa ”vain siten kuin vahingon aiheutuminen linjan kautta sähköä vastaanottaville yleensä”.¹⁰³

Erityisesti Hemmon määritelmä vahinkojen ennakoitavuudesta on merkityksellinen käsiteltäessä Adulta Oy:n tapaus. Hemmon mukaan vahingon ennakoitavuus voi perustua joko aiheutumissuhteen yleiseen tunnettavuuteen tai vahingonaiheuttajalla olleisiin erityistietoihin vahingonkärsijän olosuhteista. Molemmissa tapauksissa on selvää, että korvausvelvollisen vastuu ei rajoitu hänen tosiasiallisten tietojensa mukaan, vaan vastuu käsittää myös ne vahingot, joiden riskistä vahingonaiheuttajan on pitänyt olla tietoinen.¹⁰⁴ Adulta Oy:n tapauksessa hallituksella on ollut vastuu opiskelijoiden tietojen oikeellisuudesta ja tieto riskistä, mikäli valtiosuuksia perittäisi osin tai kokonaan takaisin.

Hemmon näkemyksen mukaan vahingon aiheutumisen yksityiskohtien ei tarvitse olla ennalta arvattavia, kunhan vahingon tyyppi ja suuruusluokka sitä ovat. Vastuuta vahingon ennakoitavuudesta ei voi torjua vetoamalla siihen, että koko vahinkoon johtanut kausaaliketju ei ole ollut niin tavanomainen, että sen mahdollisuus on pitänyt voida tunnistaa.¹⁰⁵ Adulta Oy:n tapauksessa hovioikeus joutui puntaroimaan juuri tältä kannalta tapahtumaa.

Ennalta-arvattavuutta on arvioitava aina tapauskohtaisesti, mitään yleistä vastausta ongelmaan ei ole olemassa. Vahingon ennalta-arvattavuutta arvioitaessa tulee asiaa tarkastella yleiseltä kannalta, objektiivisen arvioin mukaan. On kuitenkin otettava huomioon vahingon aiheuttajan tosiasialliset tiedot sekä hänen asemansa ja kykijensä edellyttämät mahdollisuudet tapahtumien ennakointiin.¹⁰⁶ Maallikkojäsenistä

¹⁰³ Hemmo 2005:136-137

¹⁰⁴ Hemmo 2005:136

¹⁰⁵ Hemmo 2005:136

¹⁰⁶ Savela 2015:316

koostuneella Adulta Oy:n hallituksella oli tosiasiaa erilaiset lähtökohdat ennakointiin, kuin yrityksen operatiivisella johdolla, erityisesti toimitusjohtajalla.

Kantajan mukaan Adulta Oy:n johdon olisi pitänyt osata ennakoida valtionosuuksien takaisinperintää. Valtionosuusrahoituksessa on kuitenkin kyse oppilaitokselle äärimmäisen merkittävästä asiasta. Kantajan mukaan hallitus on ollut tietoinen siitä, että koulutuksen järjestämisluvan mukaisen koulutuksen järjestämistä sekä valtionosuusrahoitusta koskevissa lainsäädännöksissä säädettiin ilmoitettujen tietojen virheettömyyteen liittyvistä ankarista rahoituksen keskeytys- ja takaisinperintäuhista ja ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa koulutuksen järjestämisluvan peruuttamisesta. Tästä kantajan mukaan seuraa, että vastaajilla oli ollut korostunut huolellisuusvelvoite varmistua valtionosuusilmoitusten oikeellisuuden riittävästä valvonnasta. Konkursisipesän mukaan osakeyhtiölain mukaisten velvollisuuksien täyttämiseksi hallituksen olisi tullut 1) valvoa ja luoda asianmukainen menettely sen varmistamiseksi, että rahoitusviranomaiselle toimitettavat, rahoituksen perusteena olleet tiedot olivat virheettömiä ja 2) valvoa ja varmistua siitä, että valtionrahoituksen perusteena ollut koulutus annettiin koulutuksenjärjestämisluvan sekä koulutuksen järjestämistä sääntelevän lainsäädännön mukaisesti.¹⁰⁷

Hovioikeus nostaa päätöksessään esille esimerkin opetusministeriön sisäisen tarkastuksen johtajan kertomuksista hovioikeudelle. Hänen mukaansa myös eräiden muiden oppisopimuskoulutuksen järjestäjien toimintaan kohdistetut tarkastukset olivat samankaltaisten virheellisyyksien ja puutteellisuuksien vuoksi johtaneet useiden miljoonien eurojen määräisiin valtionosuuksien takaisinperintöihin. Hovioikeus arvioi, että viranomaisten taholta annettu ohjaus on saattanut olla joiltain osin puutteellista, mikä seikka puolestaan on voinut johtaa käräjäoikeuden tuomiossakin todetuin tavoin erilaisiin tulkintoihin lain sisällöstä. Lisäksi hovioikeuden henkilötodistelussa oli myös ilmennyt, että oppisopimuskoulutuksen määrän lisäämiseen on viranomaisten taholta suhtauduttu myönteisesti. Hovioikeuden mukaan näissä olosuhteissa Opetushallituksen

¹⁰⁷ Tuusulan käräjäoikeus 16/1317

tarkastuskertomuksessa ilmaistu kanta siitä, että Adulta Oy:n oppisopimustoiminnan kasvattamisessa olisi tarkoituksellisesti jätetty noudattamatta lakien ja asetuksen määräyksiä, on ollut hallituksen näkökulmasta yllättävä, ja täysimääräinen valtionosuuksien takaisinperintä on ollut seuraus, jota hallitus ei ole voinut kohtuudella ennakoida.¹⁰⁸

4.4 Vahingon aiheutuminen

Osakeyhtiölain nojalla vahingonkorvausvastuu syntyy vain, kun vahinkoa on aiheutunut. Savela määrittelee vahingon odotetun tapahtumakulun ja todella tapahtuneen väliseksi erotukseksi. Toisaalta tässä on se ongelma, että odotettua tapahtumakulkua ei vahingon johdosta koskaan tapahdu. Vahinko voidaan määritellä myös ulkoisen seikan aiheuttamaksi odottamattomaksi muutokseksi, jota on pidettävä vahingonkärsijän kannalta epäedullisena.¹⁰⁹ Adulta Oy:n rahoituspohjan katoaminen voidaan katsoa epäedulliseksi odottamattomaksi muutokseksi.

”KKO:2000:69 C on tehdessään kysymyksessä olevat luottopäätökset ylittänyt toimivaltansa. Hän on siten menetellyt huolimattomasti ja on sen vuoksi vuoden 1969 liikepankkilain 90 §:n 1momentin (966/1979) nojalla vastuussa luottopäätöksistä pankille aiheutuneen vahingon korvaamisesta.”

Hallituksen vastuu yhtiötä kohtaan edellyttää, että toimenpiteestä on aiheutunut yhtiölle vahinkoa. Mikäli vahinkoa on aiheutettu vain osakkaille, eikä lainkaan yhtiölle, niin hallituksen vahingonkorvausvelvollisuus yhtiölle ei tule kysymykseen.¹¹⁰

Osakeyhtiölain mukaisen vahingonkorvauksen suuruus on lähtökohtaisesti vahingon täysi määrä. Vahingonkorvauksen määrään lasketaan myös saamatta jäänyt voitto.

¹⁰⁸ Helsingin HO S 16/922

¹⁰⁹ Ståhlberg, Karhu 2020:9

¹¹⁰ Savela 2015:337

Vahinko voi tulla korvattavaksi, jos huolellisesti toimien olisi saatu enemmän voittoa.¹¹¹ Osakeyhtiölain (OYL) 22:5 mukaan sovelletaan VahL 2:6 säännöstä korvauksen sovittelusta ja korvausvastuun jakautumisesta useiden korvausvelvollisten kesken myös osakeyhtiölaissa. Osakeyhtiölain mukainen korvausvastuu kattaa aina myös puhtaan varallisuusvahingon.¹¹² Usean henkilön aiheuttaessa vahingon, vastaavat he vahingosta täysimääräisesti ja yhteisvastuullisesti suhteessa vahingonkärsijään.¹¹³ On huomattavaa, että kunkin vahingonaiheuttajan tuottamuksen tai syyllisyyden määrä ei vaikuta yhteisvastuullisuuteen. Vahingonkorvausvaatimus voi siis tulla kenelle tahansa vastuussa olevista yksittäisistä henkilöistä.¹¹⁴

Vahingonkorvausvastuu voi kuitenkin hallituksen sisällä vaihdella. Hallituksen puheenjohtajalla voidaan katsoa olevan asemasta johtuen erityinen velvollisuus valvoa hallituksen päätöksiä syntymistä. Näin ollen voi olla perusteltua asettaa hänelle suurempi osa vastuusta. Myöskin hallituksen jäsenen erityinen osaaminen tehdyn päätöksen osalta voi aiheuttaa osallistumaan suuremmalla määrällä korvaukseen. Myös hallituksen toiminnassa aktiivisesti toimiminen vahingon aiheuttaneen päätöksen puolesta voi kasvattaa yksittäisen jäsenen korvausvastuuta, etenkin, jos päätökseen sisältyy taivuttelua tai painostusta päätöksen puolesta. Savelan mukaan tyyppillisesti hallituksessa jäsenet ovat sivutoimisia ja hoitavat yhtiön asioita harvakseltaan. Toimitusjohtaja, yhtiön asioita päätoimisesti hoitavana kantaa tällöin suuremman vastuun osuuden korvauksen määrästä.¹¹⁵

Vahingonkorvausvastuun osalta on vahingonkorvauksen vaatijan lähtökohtaisesti näytettävä vahingon aiheutuminen ja määrä. Kantajan on kyettävä näyttämään vahingonkorvauksen perusteet, eli vastaajan tuottamus. Hallituksella on käännetty todistustaakka OYL 22:1.3 ja 22:2.2 mukaisesti tietyissä tilanteissa. Yhtiön johdolla on

¹¹¹ Savela 2015:339

¹¹² Savela 2015:345

¹¹³ Mähönen, Villa 2013:398

¹¹⁴ Savela 2015:357-358

¹¹⁵ Savela 2015:360-361

käännetty todistustaakka koskien OYL:n muita määräyksiä, kuin vain OYL 1. luvun yleisiä periaatteita tai yhtiöjärjestyksen määräystä rikkomalla aiheutettuja vahinkoja. Käännetty todistustaakka koskee vain tuottamusta.¹¹⁶

Käräjäoikeus otti kantaa päätöksessään vahingonkorvauksen määrään ja ennakoitavuuteen. Käräjäoikeus totesi, että Adulta Oy:n saamat valtionosuudet oli määrätty palautettaviksi kokonaisuudessaan lukuun ottamatta maksamatonta valtionosuutta 3.758.529 euroa, jota ei ollut vaadittu suorittavaksi takaisin valtiolle. Tämä vastasi sitä taloudellista menetystä, joka yhtiön näkökulmasta oli tapahtunut. Käräjäoikeus näki selvän ristiriidan takaisin perityn valtionosuuden määrässä, sillä se totesi, että ainakin jokin osa valtionosuuksista oli käytetty täysin säännösten mukaiseen koulutustoimintaan. Takaisin perittyä valtionosuutta voidaan pitää konkurssipesän kärsimän vahingon määränä.¹¹⁷ Käräjäoikeus alleviivasi näkemystään:

”Vaikka yleisen oikeustajun nojalla arvioituna avustusta myöntäneen Suomen valtion vahinko ei ollut ollut koko takaisin perityn summan suuruinen vaan pelkästään sen rahoituksen määräinen, jota ei ollut käytetty säännösten mukaiseen koulutustarjontaan.”¹¹⁸

Hovioikeuden päätöksessä käsiteltiin kantajan huolta siitä, että jos korvausvaatimus hylätään, niin kukaan ei olisi ollut vastuussa Adulta Oy:lle aiheutuneesta huomattavan suuresta vahingosta. Tähän kuitenkin hovioikeus totesi, että vahinko jäisi lähtökohtaisesti vahingonkärsijän kannettavaksi, ellei tämä pysty osoittamaan jotakin muuta tahoa korvausvelvolliseksi. Hovioikeuden päätöksessä todettiin, että kysymystä osakeyhtiölain mukaisen vahingonkorvausvelvollisuuden syntyisestä ei voida ratkaista sen perusteella, onko vahingonkärsijällä mahdollisuutta saada korvausta muualta.¹¹⁹

¹¹⁶ Savela 2015:348-349

¹¹⁷ Tuusulan käräjäoikeus 16/1317

¹¹⁸ Tuusulan käräjäoikeus 16/1317

¹¹⁹ Helsingin HO S 16/922

Hovioikeuden käsittelyssä korvausvaatimus perustui osakeyhtiölain mukaisiin vahingonkorvausvaatimuksiin. Ensisijaisesti laiminlyötiin osakeyhtiölain 6 luvun 2 §:n mukaisissa hallituksen tehtävissä tai 17 §:n mukaisissa toimitusjohtajan tehtävissä sekä yhtiöjärjestyksen vastaisessa toiminnassa. Toissijaisesti siihen, että vastaajat olivat menettelleet osakeyhtiölain 1 luvun 8 §:n mukaisen huolellisuusveloitteensa vastaisesti. Hovioikeudessa ei ole enää kysymys korvausperusteesta, jonka mukaan vahinko oli aiheutettu julkista valtaa käytettäessä.¹²⁰ Tämä vaatimus oli käräjäoikeuden toimesta selkeästi osoitettu virheelliseksi, ettei sitä ollut enää kantajan mielekästä vaatia.

4.5 Vastuuta vähentävät seikat ja sovittelu

Vahingonkorvauslain 6:1:n mukaan vahingonkärsineellä on velvollisuus pyrkiä vahinkojensa rajoittamiseen. Tämä koskee myös osakeyhtiölain mukaista vastuuta OYL 22:5:n viittaussäännösten mukaisesti.¹²¹

”Jos vahingon kärsineen puolelta on myötävaikutettu vahinkoon tai jos vahingon aiheuttaneeseen tekoon kuulumaton seikka on myös ollut vahingon syynä, voidaan vahingonkorvausta kohtuuden mukaan sovittella. (VahL 6:1)”

Vahingonkorvausvastuu voi poistua vahingonkärsineen suostumuksesta. Yhtiökokouksen tai osakkaiden tietoisuus tai suostumus voi myös poistaa yhtiön johdon tuottamuksen kokonaisuudessaan.¹²² Adulta Oy:n tapauksessa on huomattavaa, että osakaskunnat eikä yhtiökokous missään vaiheessa vaatinut yhtiön hallitusta korvausvastuuseen. Dialogia käytiin aktiivisesti kolmannen osapuolen, valtion kanssa. Kolmas osapuoli oli kärsinyt vahinkoa maksaessaan epäoikeutettuja valtionosuuksia.

¹²⁰ Helsingin HO S 16/922

¹²¹ Savela 2015:328

¹²² Savela 2015:330

Hallituksen vastuuta voidaan myös kohtuullistaa. Tämä perustuu OYL 22:5:n viittaussäännösten mukaisesti VahL 2 luvun säännöksiin.¹²³ Adultan entiselle hallitukselle tämä on ollut huojentava tieto jo yksittäisen hallituksen jäsenen korvauksen suorittamisen kannalta, mikäli siihen lopputulokseen olisi päädytty.

”Vahingonkorvausta voidaan sovitella, jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttoman raskaaksi ottaen huomioon vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusolot ja muut olosuhteet. Jos vahinko on aiheutettu tahallisesti, on kuitenkin täysi korvaus tuomittava, jollei erityisistä syistä harkita kohtuulliseksi alentaa korvausta. (VahL 2:1.2)”

Vahingonkorvauksen sovittelu ja kohtuullistaminen ovat tapauskohtaisia. Adulta oikeudenkäynnin jälkeen oikeuskäytännössä tapahtui muutos vastaavien tapausten osalta. Käräjäoikeuden käsittelyssä käsiteltiin asiaa myös kuntien valtionosuuslain kannalta, jonka sittemmin on korvannut laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta, 19 §:n 1 momentissa säädettiin, että jos valtionavun saaja on saanut perusteettomasti valtionosuutta, on valtionapuviranomaisen tai asianomaisen muun ministeriön määrättävä liikaa saatu määrä palautettavaksi korkoineen. Kuitenkin asiassa oli myös lieventävä puoli, sillä jos palautettava etuus on vähäinen taikka jos palauttamista tai koron perimistä on pidettävä kohtuuttomana, voidaan etuus jättää palautettavaksi määräämättä. Palautettava etuus voitiin myös vähentää myöhemmin seuraavien valtionosuuksien yhteydessä valtionapuviranomaisen tai ministeriön päätöksellä.¹²⁴ Valtionavun myöntäneellä viranomaisella ei siis ollut mitään pakkoa vaatia palautettavaksi koko valtionosuutta, eikä ainakaan yhdellä kertaa.

”Kuntien valtionosuuslain 19 §:n sanamuoto ei sisällä kanteessa esitettyä ajatusta, että tilanteessa, jossa ainoastaan osa toiminnasta on ollut lupaehtojen tai lain vastaista, olisi valtionosuus pääsääntöisesti määrättävä palautettavaksi kokonaisuudessaan. Muussa tapauksessa sanat ”liikaa” ja ”perusteetta” olisivat lainkohdassa ilman merkityssisältöä, mikä ei voi olla ollut lainsäätäjän tarkoitus.”¹²⁵

¹²³ Savela 2015:318

¹²⁴ Tuusulan käräjäoikeus 16/1317

¹²⁵ Tuusulan käräjäoikeus 16/1317

Käräjäoikeuden päätöksen perusteluissa arvioitiin minkälainen todellinen korvaus olisi voinut olla. Käräjäoikeuden todistelussa oli tullut ilmi, että Adulta Oy:n hallituksen kokouksessa 13.11.2008 oli toimitusjohtaja puheenjohtajan pyynnöstä esitellyt erilaisia riskivaihtoehtoja, joista huonoimman mukaan Adulta Oy olisi joutunut palauttamaan valtionapuja 10,7 miljoonaa euroa. Tämä oli käräjäoikeuden käsitys ennalta-arvattavan vahingon määrästä. Tähän toki käräjäoikeus totesi, että tämäkin korvausmäärä on niin suuri, että käsillä olisi perusteet vahingonkorvauksen määrän huomattavalle sovittelemiselle, mikäli vahingonkorvausta määrättäisiin maksettavaksi.¹²⁶ Mikäli vahingonkorvausta olisi määrätty maksettavaksi, olisi juuri tällä sovittelemisella ollut suurta yhteiskunnallista merkitystä. Korvauksen suuruus olisi suoraan vaikuttanut tulevien kuntapäätäjien halukkuuteen osallistua kuntayhtiöiden hallintoon.

¹²⁶ Tuusulan käräjäoikeus 16/1317

5 Vahingonkorvausvelvollisuuden välttäminen hyvällä liiketoimintapäätöksellä

5.1 Business judgement rule

Osaakeyhtiön johto tekee jatkuvasti päätöksiä. Nämä päätökset voivat koskea investointien tekemistä, rahoituksen hankkimista toiminnan ulkoistamista alihankkijoille tai osakeyhtiön jokapäiväistä liiketoimintaa. Merkittävä osa päätöksistä on rutiiniluonteisia, kun taas osalla on merkittävä vaikutus osakeyhtiön tulevaisuuteen. Päätöksenteolla ja sen onnistumisella taataan yhtiön toiminnan jatkuminen, arvon kasvu ja voiton tuottaminen osakkeenomistajille.¹²⁷ Adulta Oy oli yhtiöjärjestyksensä mukaisesti yleishyödyllinen yhtiö¹²⁸. Tästä huolimatta siltä edellytettiin voiton tavoittelua toiminnan kehittymiseksi ja toimintaedellytysten varmistamiseksi.

Liiketoiminta on jatkuvaa riskin ottamista. Riski kasvaa mitä suurempia muutoksia yhtiön toimintaan päätetään tehdä. Esimerkiksi yhtiön tietyn toiminnan kasvattaminen, kuten Adultan oppisopimustoiminnan kasvattaminen voi olla riski yhtiölle, jos kasvua ei hallita. Riskien ottaminen on kuitenkin sallittua, jopa suotavaa. Osakeyhtiön hallitukselle voi syntyä vahingonkorvausvelvollisuus siitäkin, ettei se ota toiminnassaan mitään riskiä. Tällöin se menettää potentiaalisia mahdollisuuksia voiton tuottamiseen osakkeenomistajille.

Hyvältäkin tuntunut liiketoimintapäätös voi myöhemmin osoittautua yhtiölle tappiolliseksi ja asettaa yhtiön johdon vahingonkorvausvastuuseen. Pelko vahingonkorvausvastuusta voi aiheuttaa päättämättömyyttä yhtiön johdossa, etenkin

¹²⁷ Salo 2015:1

¹²⁸ Adulta Oy yhtiöjärjestys

hallituksessa. Liiketoiminnallisesti parhaan mahdollisen päätöksen tekemiseksi yhtiön johdon tulisi voida varmistua vastuun puuttumisesta. Päätöksenteon tuottamaan lopputulokseen vaikuttavat osin ennakoimattomatkin seikat. Merkittävää on, että päätöksenteon onnistumista ja samalla päätöksentekijän vahingonkorvausvastuuta ei voida ratkaista päätöksen lopputuloksen perusteella. Päätöksenteon asianmukaisuuden tulee arvioida sen mukaan, miten päätös tehtiin.¹²⁹ Vahingonkorvausvelvollisuuden välttämiseksi on yhtiön johdon toimittava hyvän liiketoimintapäätöksen periaatteiden mukaisesti. Kun huomio päätöksen oikeellisuudesta keskittyy päätöksenteko hetkeen ja silloin vallinneisiin olosuhteisiin eikä lopputulokseen, voi yhtiön johto toiminnassaan ottaa hallitumpia riskejä ja harjoittaa rationaalisempaa päätöksentekoa. Erityisesti kunnallisissa osakeyhtiöissä luottamushenkilöperusteiset hallituksen jäsenet voisivat herkästi toimia liian varovaisesti vahingonkorvausvastuun toteutumisen pelossa.

Osakeyhtiön päätösprosessin kriteerit löytyvät osakeyhtiöoikeudesta. Osakeyhtiössä merkittävimmät liiketoimintapäätökset tekevät toimitusjohtaja ja hallitus. Osakeyhtiön johdon vahingonkorvausvastuuta määrittää *johdon fidusiaariset velvollisuudet*, eli huolellisuus- ja lojaliteettivelvollisuus. Fidusiaaristen velvollisuuksien ongelma kuitenkin on se, että ne on säädetty hyvin yleisluontoisella tasolla. Liiketaloudellisia välineitä hyödyntämällä saadaan varsinainen sisältö liiketoimintapäätöksen arviointiin. Liiketaloudellisilla välineillä arvioidaan tuoton ja riskin suhteen määrittäminen ja päätösten kannattavuuden arviointi. Vastuu päätöksestä syntyy siis fidusiaaristen velvoitteiden kautta ja sisällön arviointi liiketaloudellisten kriteerien avulla, tarvitaan näitä yhdistävä arviointikriteeri. Salo mukaan tällainen kriteeri on business judgment rule (BJR). Kyseessä on osakeyhtiöoikeudellinen periaate, joka määrittää, milloin liiketoimintapäätösprosessi on ollut asianmukainen. BJR ottaa huomioon niin laissa säädettyt velvollisuudet kuin liiketaloudelliset realiteetit.¹³⁰

¹²⁹ Salo 2015:1

¹³⁰ Salo 2015:2

Mähönen ja Villa määrittelevät business judgment rulen liiketoimintapäätösperiaatteeksi, joka yhdysvaltalaisen doktriinin mukaan määrittää huolellisuusvelvollisuuden ja rajoittaa johdon vastuuta tekemistään liiketoimintaratkaisista. Periaatteen mukaan hallituksen jäsenet eivät ole vastuussa liiketoimintaratkaisusta, jos kyseessä ei ole oikeustoimi henkilön itsensä kanssa eikä käsillä ole intressiristiriitaa käsiteltävän asian suhteen, hallitus käsittelee asiaa ja ratkaisee sen. On huomattava, että *business judgment rule* ei suojaa passiivisuutta. Sen sijaan päätös olla tekemättä mitään on säännön alainen, sillä sekin on itsessään päätös. Periaatteen mukaan hallituksen jäsenten on hankittava asianmukainen informaatio ennen päätöksentekoa. Päätöksen perustaksi on selvitettävä kaikki asiaan vaikuttavat oleelliset tiedot, jotka ovat kohtuullisesti hankittavissa ja hallituksen toimet eivät ole täysin perusteettomia tai epärationaalisia. Yhtiön johdon toimella täytyy siis olla järkevä liiketaloudellinen peruste eikä se saa olla myöskään räikeän virheellinen.¹³¹

Vaikka kyseessä onkin yhdysvaltalainen oikeuskäsite, mainitsee Salo väitöskirjassaan, että hallituksen osakeyhtiölain esitöissä todetaan Suomessa sovellettavan käytännön vastaavan angloamerikkalaista business judgment rule -oppia.¹³² Mähösen ja Villan mukaan Suomalainen doktriini ei ole ollut kaukana liiketoimintapäätösperiaatteesta. Merkittävin ero vanhaan lakiin on siinä, että periaate suojaa johtajia lievältä ja tavanomaiselta tuottamukselta nostaen vaadittavan tuottamuksen rajan törkeään tuottamukseen¹³³. Vaikka business judgment rule ei ole Suomessa kirjoitettu lakiin, kuten useassa angloamerikkalaisessa maassa, on se silti voimassa olevaan oikeuteen kuuluvan periaatteen asemassa¹³⁴.

Myöskin Mähönen ja Villa näkevät, että osakeyhtiölain perustelujen mukaan Suomessa sovelletaan liiketoimintapäätösperiaatetta, business judgment rule, lähes sellaisenaan. Osakeyhtiön johdon huolellisuusvaatimus täyttyy, kun ratkaisun taustaksi on hankittu

¹³¹ Mähönen, Villa 2015:373

¹³² Salo 2015:2

¹³³ Mähönen, Villa 2015:374

¹³⁴ Salo 2015:23

tilanteen edellyttämä asianmukainen tieto, sen perusteella on tehty johdonmukainen päätös tai muu toimi. Lisäksi päätöksen tai muun toimen tekoon eivät ole vaikuttaneet johdon jäsenten eturistiriidat. Liiketoimintapäätösperiaatteen noudattaminen vapauttaa johdon vastuusta, vaikka päätöksestä tai toimenpiteestä seuraisikin yhtiölle tappioita. Kuitenkin on huomattava, että omanvoitonpyynti altistaa johdon jäsenen väitteelle huolellisuusvelvollisuuden rikkomisesta. Huolellisuusvelvollisuus on korostunut, kun vastapuolena on lähipiiriin kuuluva taho.¹³⁵

Salon mukaan business judgment rulen suojan saava päätös tulee tehdä riittävän informaation hankkineena, hyvässä uskossa luottaen päätöksen olevan yhtiön edun mukainen ja siten rationaalinen, eivätkä päätöksen tekoon ole vaikuttaneet intressiristiriidat. Hyvään liiketoimintapäätökseen kuuluu keskeisesti erilaisten vaihtoehtojen vertailu. Kuitenkin jotta vaihtoehtoja voitaisiin rationaalisin perustein vertailla, tarvitaan informaatiota. Business judgment rule kannustaa yhtiön johtoa hallittuun riskinottoon, joka on mahdollista ainoastaan riittävän informaation avulla. Informaation hankkimisvaiheessa on pohdittava, kuinka paljon informaatiota tulee hankkia, jotta sitä on riittävästi. Lisäksi yhtiön johdon on tarkkaan mietittävä, millaiseen informaatioon voidaan luottaa ja onko joissakin tilanteissa velvollisuus tukeutua ulkopuolisiin asiantuntijoihin.¹³⁶ Yhtiön johdon on myös kyettävä ymmärtämään omien kykyjensä rajallisuus ja tarkkaan harkittava ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttöä, myös silloin kun se on järkevää, ei vain velvoittavaa. Tästä Adulta Oy:n tapauksessa on hyvä esimerkki, kun yhtiön johdolla oli mahdollisesti liian suuri luottamus työntekijöiden omaan kykyyn ratkaista esiin nousevaa ongelmaa.

Esimerkkitapauksessa merkitseväksi asiaksi arvioitaessa hallituksen huolellisuus- ja valvontavastuuta muodostui hallituksen toiminta, kun se sai tietää Opetushallituksen tarkastuskertomuksen valmistumisesta. Tieto tarkastuskertomuksen sisällöstä tuli hallitukselle toukokuun lopussa 2008. Tuolloin yhtiön operatiivinen johto vakuutti

¹³⁵ Mähönen, Villa 2015:375

¹³⁶ Salo 2015:74

hallitukselle, että oppisopimuskoulutus on Adulta Oy:ssä järjestetty lakien ja määräysten mukaisesti. Asian vakavuutta alleviivaa se, että kokouksessa oli ollut paikalla myös ulkopuolinen asiantuntija eli asianajaja, jonka kanssa hallitus on keskustellut asian vakavuudesta ja menettelyvaihtoehdoista. Hovioikeuden käsitys oli, että asiassa ei esitetty mitään sellaista, jonka johdosta hallitus ei olisi voinut luottaa toimitusjohtajan ja apulaisrehtorin antamiin tietoihin ja kokouksessa saamiinsa asiantuntija-arvioihin.¹³⁷

Hovioikeuden mukaan, apulaisrehtori vastasi pedagogiikka ja laatu -yksiköstä ja hänen asiantuntemukseensa oli Adulta Oy:ssä laajasti luotettu. Oppisopimustoiminnasta vastanneet johtoryhmän jäsenet olivat olleet tarkastukseen liittyen ainakin kaksi kertaa kuultavina hallituksen kokouksissa, ja heidän hallitukselle antamiensa tietojen mukaan oppisopimustoiminnassa ei ole ollut vakavia puutteita. Hovioikeus päätyi siihen johtopäätökseen, että hallitus on vallinneissa olosuhteissa voinut luottaa operatiiviselta johdolta sekä yhtiön palkkaamalta asianajajalta toukokuusta 2008 alkaen saatuihin tietoihin, vaikka jälkikäteen arvioituna nämä osoittautuivat virheellisiksi.

Yhtiön sisäiset normit voivat täsmentää hyvän liiketoimintapäätöksen kriteerejä. Sisäinen norminmuodostus ohjaa yrityksen päätösprosessia yhtiön sisäisesti. Näin ollen lakiin kirjaamattomilla erityisillä käyttäytymissäännöillä voi olla tärkeä merkitys huolellisuuden ja vahingonkorvausvastuun arvioinnissa. Osakeyhtiölaissa säädetty tuottamusolettama koskee osakeyhtiölain säännösten rikkomisen lisäksi yhtiöjärjestyksen rikkomista. Yhtiöjärjestyksellä onkin erityisasema yhtiön sisäisten normien joukossa.¹³⁸ Yhtiöjärjestyksen noudattaminen nousi Adulta Oy:n oikeudenkäynnissä keskeiseksi asiaksi.

Ylemmän toimielimen päätösten tai ohjeiden noudattamisen laiminlyönti saattaa synnyttää johdolle korvausvastuun. Esimerkiksi toimitusjohtajan osalta tämä voi merkitä

¹³⁷ Helsingin HO S 16/922

¹³⁸ Salo 2015:84

muun muassa hallituksen antamia suullisia tai kirjallisia ohjeita. Toisaalta taas hallituksen osalta se voi merkitä myös esimerkiksi hallituksen omien päätösten noudattamista.¹³⁹

Salon mukaan liiketoimintapäätös on ennen kaikkea taloudellinen ilmiö. Kriteerien mukaan liiketoimintapäätökselle on oltava rationaalinen, liiketaloudellinen peruste. Osakeyhtiön hallituksen päätöksenteon tavoitteena on yhtiön edun edistäminen. Tämä merkitsee osakeyhtiölain mukaan voitontuottamista. Voitontuottamiseen pyritään hallitulla riskinotolla. Se mikä on hyväksyttävän riskin taso, riippuu usein päätökseen liittyvästä tuotto-odotuksesta. Tuoton ja riskin suhde määrittää olennaisesti päätöksen rationaalisuutta.¹⁴⁰ On kuitenkin otettava huomioon, että samalla riski ja vaadittava huolellisuus myöskin korreloivat keskenään, huolellisuusvaatimus korostuu päätökseen tai toimeen liittyvän riskin kasvaessa¹⁴¹.

Osakeyhtiön johdon perustava päätöksenteon tavoite on pitää yritys elinkelpoisena. Tämä tavoite liittyy käsitteenä jatkuvuusoletukseen, anglosaksisissa maissa käytetään termiä going concern. Salon mukaan jatkuvuusoletus ilmenee esimerkiksi osakeyhtiölain esitöistä, joissa todetaan, että yhtiön toiminnassa on kaikissa tilanteissa pyrittävä toiminnan jatkuvuuteen. Yhtiön edun toteutuminen huolellisuusveloitteen ja business judgment rulen periaatteiden mukaisesti vaatii yrityksen toiminnan jatkuvuutta. Jatkuvuuskriteeri sisältyy myös kirjanpitolain keskeisiin tilinpäätösperiaatteisiin.¹⁴²

Osakeyhtiön toimintaedellytysten säilyttäminen voidaan nähdä osaksi eräänlaista eloonjäämistavoitteen toteuttamista. Tämä ei pelkästään yksin ole riittävä hyvän liiketoimintapäätöksen tavoitteeksi. Osakeyhtiölaissa on säädetty yhtiön toiminnan tarkoituksiksi voitontuottaminen osakkeenomistajille. Kuitenkin toiminnan tarkoituksesta voidaan määrätä yhtiöjärjestyksessä toisin. Salon mukaan liiketaloustieteessä yrityksen tavoitteiksi on nimetty muun muassa yrityksen markkina-

¹³⁹ Salo 2015:84

¹⁴⁰ Salo 2015:101

¹⁴¹ Mähönen, Villa 2015:375

¹⁴² Salo 2015:102

arvon maksimointi, yrityksen voitonmaksimointi, yrityksen varallisuuden maksimointi ja liikevaihdon maksimointi.¹⁴³ Tutkimuksen esimerkkitapauksessa aikuiskoulutusyhtiöllä oli yhtiöjärjestyksessä¹⁴⁴ toiminnan tarkoituksiksi kirjattu yleishyödyllisyys. Toiminnan maksimaalinen kasvattaminen voidaan tällöin nähdä tarpeettomana riskinä. Jälkikäteen voidaan nähdä, että kasvu oli ollut hallitsematonta, koska dokumentoinnissa oli ollut puutteita suorittavalla tasolla, eikä valvonta, yrityksestä huolimatta ollut tarpeeksi onnistunut.

5.2 Tilannetekijät

Salon mukaan hyvä liiketoimintapäätös on aina tilannesidonnainen ilmiö. Juridiikasta ja liiketaloustieteestä voidaan johtaa kriteereitä päätöksentekoon. Merkittävä puute liiketoimintapäätöksen arviointiin on ollut tilannekohtaisen punninnan välineistön puuttuminen. Tätä puutetta korjaamaan voidaan muodostaa tilannetekijät. Tilannetekijöitä voidaan käyttää päätöksentekijän työvälineinä, kun pohditaan esimerkiksi päätökseen liittyvän informaation hankkimisvelvollisuuden vahvuutta. Lisäksi tilannetekijöitä voidaan hyödyntää päätöksistä seuraavan vastuun arvioinnissa, niillä voidaan määritellä päätösprosessin rationaalisuutta. Salon mukaan liiketoimintapäätöksiä peilataan, aina yhtiön taloudelliseen asemaan, joka samalla vaikuttaa päätösvaihtoehtoihin. Lisäksi yhtiön toimiala saattaa vaikuttaa esimerkiksi hyväksyttävän riskitason suuruuteen. Yhtiön koolla ja omistusrakenteella voi niin ikään olla vaikutusta päätösprosessiin.¹⁴⁵

Salon väitöskirjassaan ryhmitellyt tilannetekijät neljään ryhmään. Nämä ryhmät ovat:

1. päätöskohtaiset tilannetekijät. Tähän ryhmään kuuluvat päätöksen riskitaso, päätöksen toistuvuus ja merkitys, päätöksen kiireellisyys ja päätöksen luonne.
2. päätöksentekijäkohtaiset tilannetekijät, joihin kuuluvat päätöksentekijän muodollinen ja

¹⁴³ Salo 2015:105

¹⁴⁴ Adulta Oy yhtiöjärjestys

¹⁴⁵ Salo 2015: 172-174

tosiasiallinen asema, työnjaon merkitys sekä päätöksentekijän asiantuntemus. 3. yhtiökohtaiset tilannetekijät. Tähän ryhmään kuuluvat yhtiön toimiala, yhtiön erityispiirteet ja yhtiön taloudellinen asema. 4. toimintaympäristöön liittyvät tilannetekijät, yleinen taloudellinen tilanne sekä toimialalla vakiintuneet käytännöt.¹⁴⁶

5.2.1 Päätöskohtaiset tilannetekijät

Hyvää liiketoimintapäätösprosessia määrittää keskeisesti päätöksen riskitaso. Osakeyhtiölain esitöiden mukaan toimeen liittyvä riski ja vaadittava huolellisuus korreloivat keskenään, tällöin esimerkiksi informaation hankkimisvelvollisuus korostuu, kun päätökseen liittyy suurempi riski. Riskipitoisissa hankkeissa tulee kiinnittää erityistä huomiota liiketaloudellisen rationaalisuuden arviointiin. Toimialasta ja yhtiökohtaisista tekijöistä riippuu, milloin riskin voidaan katsoa olevan erityisen suuri.¹⁴⁷ Adulta Oy:n tapauksessa ei alihankkijoiden käytölle nähty juurikaan riskiä. Kyseinen tapa oli yleistynyt muillakin vastaavilla toimijoilla. Riski olikin toiminnan jyrkkä kasvu, jota ei kyetty asianmukaisesti valvomaan ja dokumentoimaan.

Päätösten toistuvuudella ja merkityksellisyydellä tilannetekijänä on perustava merkitys. Osakeyhtiössä tehtävät päätökset voidaan jakaa rutiiniasioihin ja yksilöllisiin asioihin. Rutiiniasiat ovat toistuvia ja usein vähäriskisiä. Rutiiniasioita varten voidaan kehittää yksiselitteisiä päätöksenteko-ohjeita, koska niihin liittyen yrityksellä on historiadataa ja kokemusperäistä tietoa. Yksilöllisiä päätöksiä voidaan etukäteen ohjeistaa vain lähinnä suuntaa antavasti. Huolellisen päätöksentekoprosessin merkitys on yksilöllisten päätösten osalta korostunut. Päätös on yksilöllinen silloin, jos vastaavanlaista päätöstilannetta ei ole aiemmin ollut, päätös vaatii useita huomioon otettavia tekijöitä, tai päätös on niin tärkeä, ettei sitä voida tehdä rutiininomaisesti. Yksilölliset päätökset tehdäänkin usein yhtiön hallituksessa ja ne vaativat tuekseen enemmän informaatiota,

¹⁴⁶ Salo 2015:177

¹⁴⁷ Salo 2015:178

kuin rutiinipäätökset.¹⁴⁸ Osakeyhtiölaissa on säädetty epätavalliset ja laajakantoiset toimet hallituksen päätettäviksi. Niiden osalta huolellisuusvelvollisuutta tulkitaan yleensä ankarasti. Päätösten epätavallisuutta ja laajakantoisuutta arvioidaan suhteuttaen ne yhtiön toiminnan laatuun ja laajuuteen. Toimi katsotaan epätavalliseksi, mikäli se on kyseisellä toimialalla harvinainen. Toiminnan laajuudella viitataan erityisesti euromääräiseen laajuuteen.¹⁴⁹

Kiireelliset päätöksentekotilanteet tulevat eteen liike-elämässä väistämättä. Epätavallisissa ja laajakantoisissakaan asioissa ei aina ole aikaa laajoille keskusteluille tai asiantuntija-arvion hankkimiselle. Asian kiireellisyys saattaa muuttaa myös päätöksentekijän aseman merkitystä. Esimerkiksi toimitusjohtajalla on oikeus ryhtyä toimiin myös epätavallisissa ja laajakantoisissa tehtävissä, mikäli hallituksen päätöstä ei voida odottaa yhtiön edun kärsimättä.¹⁵⁰ Päätöksen luonne voi harvoissa tapauksissa vaikuttaa johdon fidusiaristen velvollisuuksien kohteen muutokseen. Osakeyhtiölain esitöissä mainitaan tällaisina erityistilanteina sulautuminen ja julkinen ostotarjous. Näissä tilanteissa johdon fidusiariset velvollisuudet kohdistuvat yhtiön sijasta välittömästi osakkeenomistajiin.¹⁵¹ Tällöin hyvän liiketoimintapäätöksen periaatteet lähinnä ohjaavat johtoa saamaan aikaan maksimaalisen vastikkeen yrityksen myynnistä.

Ensimmäinen Opetushallituksen tarkastus alkoi loppuvuonna 2007 ja se koski vuosien 2006 ja 2007 toimintaa. Opetushallitus toimitti Adulta Oy:lle tarkastuksen ohjelman 15.11.2007 ja ensimmäinen tarkastuskäynti oli toteutettu 3.12.2007. Toimitusjohtaja ja apulaisrehtori osallistuivat ensimmäiselle tarkastuskäynnille. Toimitusjohtajan mukaan apulaisrehtori ja yksi johtoryhmän jäsen olivat pitäneet Opetushallituksen tarkastajan tarkastuskäynnillä esittämiä laintulkintoja väärinä. Toimitusjohtaja kertoi apulaisrehtorin olleen asiasta erityisen tuohtunut. Hovioikeuden näkemys oli, että toimitusjohtajan on täytynyt tulla tarkastuskäynnin yhteydessä tietämään, että ainakin yksi

¹⁴⁸ Salo 2015:179

¹⁴⁹ Immonen, Nuolimaa 2012:84-85

¹⁵⁰ Salo 2015:180

¹⁵¹ Salo 2015:

Opetushallituksen edustaja on katsonut Adulta Oy:n toiminnassa olevan puutteita, jotka eivät olleet vähäisiä. Kuitenkin hovioikeuden mukaan seuraavana kahtena päivänä 4. ja 5.12.2007 pidetyn johtoryhmän kokouksen muistiosta tai muustakaan todistelusta ei toisaalta ilmennyt, että tarkastuskäynnillä esille tulleita asioita ei kuitenkaan johtoryhmässä pidetty niin vakavina puutteina, että Opetushallituksen olisi tuossa vaiheessa edes epäilty harkitsevan laissa säädetyn takaisinperinnän mahdollisuuden käyttämistä. Hovioikeuden arvion mukaan tapa, jolla asia on kokousmuistioon kirjattu, viittaa siihen, että tarkastuskäynnillä ilmi tullutta erimielisyyttä on johtoryhmässä pidetty aidosti tulkinnanvaraisena kysymyksenä. Tähän viittaa myös se, että asiaan liittyen on päätetty olla yhteydessä sellaiseen henkilöön Opetushallituksessa, joka ei ole tarkastukseen osallistunut. Seuraava tarkastuskäynti on ollut tammikuussa 2008, ja Adulta Oy:n kannalta on ollut perusteltua selvittää asiaa ennen sitä.¹⁵² Todistelun ja muistion valossa näyttää siltä, että kyseessä olisi ollut vielä sangen operatiivisen johdon asia. Olisi jälkiviisastelua todeta, että tässä kohtaa tosiasiaa olisi sellainen virhe, joka ajoi yrityksen konkurssiin. Ajatus siitä, että esitetty erimielisyys olisi johtanut Adulta Oy:n osalta kaiken valtiosuuden takaisin maksuun, olisi ollut asianosaisille mahdoton.

Hallituksen kokous pidettiin 13.12.2007, tuolloin toimitusjohtaja esitteli hallitukselle Adulta Oy:n toimintaan liittyviä riskejä vuoden 2008 budjetin käsittelyn yhteydessä. Kuten jo aikaisemmin käräjäoikeuden todistelussa ei takaisinperinnän mahdollisuudesta ole kokouksen pöytäkirjassa mitään mainintaa, ja rahoituslähderiskistä on nimenomaisesti todettu, että riski on epätodennäköinen. Hovioikeuden todistelussa toimitusjohtaja oli kertonut, että hän oli luottanut asiassa apulaisrehtoriin, joka oli ollut oppisopimusasioiden asiantuntija ja jonka tehtäviin oli kuulunut yhteydenpito viranomaisiin. Toimitusjohtajan mukaan apulaisrehtori oli pitänyt Opetushallituksen kantaa virheellisenä vielä tarkastuskertomuksen valmistuttua toukokuussa 2008.¹⁵³

¹⁵² Helsingin HO S 16/922

¹⁵³ Helsingin HO S 16/922

Ensimmäinen maininta takaisinperinnän mahdollisuudesta on hovioikeuden mukaan ensimmäisen kerran viitattu Adulta Oy:lle toukokuun 2008 alussa toimitetussa tarkastuskertomuksessa tai sen luonnoksessa. Vaikkakin yhtiön johto ei voi vetäytyä vastuustaan asiantuntijan lausuntojen taakse katsoi hovioikeus, että tässä tapauksessa asiassa ei ollut tullut ilmi seikkoja, joiden perusteella toimitusjohtajan olisi tullut epäillä apulaisrehtorin arvion oikeellisuutta, kun apulaisrehtori on ilmoittanut hänelle pitävänsä tarkastuksessa esille tullutta Opetushallituksen kantaa virheellisenä. Hovioikeus näki tähän myös sen perustelun, että apulaisrehtori oli erikoistunut oppisopimusasioihin ja oli aiemmin työskennellyt Opetushallituksessa. Hovioikeuden mukaan toimitusjohtaja oli siten voinut perustellusti lähteä siitä, että jos Opetushallituksen tarkastuksen aikana esittämien kannanottojen vuoksi Adulta Oy:ssä osoittautuu tarpeelliseksi muuttaa oppisopimustoimintaan liittyviä toimintatapoja, apulaisrehtorilla on kyky havaita tämä ja toimitusjohtaja tulee saamaan apulaisrehtorilta viipymättä tiedon tällaisesta yhtiön toiminnan kannalta keskeisestä seikasta. Hovioikeus päätyi samaan ratkaisuun, kuin käräjäoikeuskin, eli toimitusjohtajalla ei ollut velvollisuutta ilmoittaa hallitukselle Opetushallituksen tarkastuksen käynnistymisestä tai tarkastuksen aikana ilmi tulleista seikoista. Perusteluna hovioikeus mainitsi sen, ettei hänellä ei ollut syytä ennen tarkastuskertomusluonnoksen toimittamista Adulta Oy:lle toukokuussa 2008 olettaa, että kyseessä olisi yhtiön kannalta periaatteellisesti merkittävä tai taloudellisesti laajakantoinen asia. Hovioikeus katsoi, että toimitusjohtaja ei ole näiltä osin laiminlyönyt osakeyhtiölain 6 luvun 17 §:ssä säädettyjä velvollisuuksiaan tai muutoinkaan menetellyt huolimattomasti.¹⁵⁴

Osoitus hallituksen ja toimitusjohtajan puuttumisesta havaittuihin ongelmiin saatiin 15.11.2007, kun toimitusjohtaja päätti irtisanoa alihankkija E Oy:n kanssa tehdyn puitesopimuksen koulutuspalvelujen ostamisesta. Hallitus käsitteli asian 17.1.2008 kokouksessa. Hallituksen jäsenten todistelussa kerrottiin, että toimitusjohtaja oli toiminut E Oy:n asiassa erittäin tomerasti irtisanoessaan puitesopimuksen heti, kun siihen liittyvät ongelmat olivat tulleet hänen tietoonsa. Lisäksi todistajat kertoivat, että E

¹⁵⁴ Helsingin HO S 16/922

Oy:n sopimuksen irtisanomisen jälkeen hallitus oli halunnut tietää, oliko muiden alihankkijoiden kanssa ongelmia ja oliko esiin tullut uusia reklamaatioita tai muita ongelmia toiminnan kasvun seurauksena. Hovioikeuden mukaan asiassa esitetty selvitys osoitti, että hallitus oli ollut kiinnostunut myös muiden alihankkijoiden kanssa tehdyistä puitesopimuksista ja se oli halunnut tietää, oliko toiminnassa ilmennyt muuta, johon on ollut aihetta puuttua. Hovioikeuden käsityksen mukaan hallitus on näillä toimillaan halunnut varmistua siitä, että yhtiön toiminta on ollut asianmukaisesti järjestetty, ja hallitus on voinut toimitusjohtajan toiminnan perusteella olettaa, että organisaatiossa pystytään riittävällä tavalla puuttumaan merkittäviinkin ongelmiin.¹⁵⁵ Toisaalta hovioikeus myös totesi päätöksessään, että tässä vaiheessa hallituksen päätöksillä ei enää ollut lopputuloksen kannalta merkitystä. Hovioikeus päätöksessä todettiin, että se ei pitänyt todennäköisenä, että takaisinperintä vuosien 2007 ja 2008 valtionosuuksien osalta olisi enää ollut vältettävissä, vaikka Adulta Oy:n oppisopimustoiminnan puutteita olisi ryhdytty korjaamaan välittömästi toukokuussa 2008. Tämä merkitsi sitä, että hovioikeuden mukaan toimitusjohtajan ja hallituksen jäsenten menettelyn ei voida katsoa olevan syy-yhteydessä vahinkoon.¹⁵⁶

5.2.2 Päätöksentekijäkohtaiset tilannetekijät

Päätöksentekijän aseman riippuu siitä, mitkä tahot yhtiössä tekevät liiketoimintapäätöksiä. Osakeyhtiölaissa ei yksityiskohtaisesti säädelä sitä, mikä toimielin milloinkin tekee liiketoimintapäätöksen. Osakeyhtiölaissa on säädetty hallituksen ja toimitusjohtajan yleistoimivallasta, johon liiketoimintapäätösten tekokin kuuluu. Yleisperiaatteena on, että mitä merkittävämmästä päätöksestä on kyse, sitä todennäköisemmin se kuuluu hallitukselle, kuten jo edeltävässä kappaleessa todettiin. Huolellisuusvelvollisuuden vaikuttaa erityisesti myös se, onko hallituksen jäsen

¹⁵⁵ Helsingin HO S 16/922

¹⁵⁶ Helsingin HO S 16/922

päätoiminen vai sivutoiminen ja onko hän myös työsuhhteessa yhtiöön. Hallituksen jäseneltä vaadittava huolellisuus on sitä suurempaa, mitä aktiivisemmin hallituksen jäsen osallistuu yhtiön asioiden hoitoon.¹⁵⁷

Osakeyhtiölain mukaan hallituksen puheenjohtajan tulee huolehtia siitä, että hallitus kokoontuu tarvittaessa (OYL 6:51.) ja että tarpeelliset asiat tulevat riittävän valmisteltuina hallituksen esityslistalle. Tämän johdosta hallituksen puheenjohtajan tulee olla paremmin perillä yhtiön asioista kuin muiden hallituksen jäsenien. Puheenjohtajan tehtävänä on huolehtia myös päätöksentekomenettelyn asianmukaisuudesta. Hallituksen puheenjohtajan on huolehdittava siitä, että kaikilla jäsenillä on mahdollisuus osallistua päätöksentekoon.¹⁵⁸

Adulta Oy:n oikeudenkäynnissä keskeiseksi asiaksi nousi hallituksen asiantuntemus. Salon mukaan asiantuntemuksen puutteen merkitys vastuun arvioinnissa riippuu henkilön asemasta organisaatiossa. Esimerkiksi työntekijällä se saattaa olla vastuun poistava peruste. Johdon kohdalla taas puuttuva koulutus ja asiantuntemus tai muut puutteet henkilökohtaisissa ominaisuuksissa eivät vapauta johdon jäsentä vastaamasta virheellisestä päätöksestä. Huomattavaa on, ettei johdon huolellisuusvelvollisuutta voida yleisesti kytkeä maallikon huolellisuusvelvollisuuteen, vaan huolellisuus on mitoitettava kyseisessä tehtävässä kohtuudella odotettavaksi huolellisuudeksi. Vaadittavaan huolellisuuteen vaikuttaa se, onko hallituksen jäsen päätoiminen vai sivutoiminen.¹⁵⁹

Adulta Oy:n hallitus koostui omistajakuntien poliittisista luottamushenkilöistä. Hovioikeus totesi päätöksessään, että arvioinnissa ei ole merkitystä sillä, ovatko hallituksen jäsenet seuranneet tai valvoneet toimintaa huolellisemmin kuin kunnallisissa lautakunnissa on ollut tapana, vaan huolellisuutta on arvioitava nimenomaan

¹⁵⁷ Salo 2015:184

¹⁵⁸ Savela 2015:87

¹⁵⁹ Salo 2015:193

osakeyhtiölain johtohenkilöille asettamien vaatimusten näkökulmasta.¹⁶⁰ Hovioikeudelta ei siis ollut lupa odottaa ”maallikkojäsenen” kohtelua.

Osakeyhtiön johdolta vaadittava huolellisuus tulee kuitenkin mitoittaa niin, ettei hallituksen jäseneltä vaadita erityisosaamista yhtiön toimialalta. Tätä voidaan perustella hallituksen asemalla osakkeenomistajien edustajana. On huomattava, että käytännössä tietyn toimialan huippujohtajat ovat joko yhtiön tai sen kilpailijoiden palveluksessa, eikä tosiasiallista erityisosaamista ole saatavilla.¹⁶¹ Tämä erityisesti totta kunnallisissa osakeyhtiöissä, jossa hallituspaikat jaetaan luottamushenkilöille kuntapolitiikan voimasuhteiden, sääntöjen ja käytänteiden mukaan.

Johdon jäsenellä voi kuitenkin olla tosiasiallista erityisasiantuntemusta toimialalta tai yksilöllisestä aiheesta, jota päätöksenteko koskee. Mikäli hän ei käyttäisi asiantuntemusta yhtiön hyödyksi, niin silloin johdon jäsenen ei nähtäisi täyttävän lojaliteettivelvollisuuttaan yhtiötä kohtaan. Osakeyhtiön johdon on aina pyrittävä yhtiön etuun. Tämä tarkoittaisi myös mahdollisen erityisasiantuntemuksen hyödyntämistä silloin, kun siitä on päätöksenteon kannalta hyötyä. Kolikon toisena puolena voidaankin nähdä, että huolellisuusvelvollisuuden arvioinnin objektiivisuus liittyyneekin vain siihen, ettei velvollisuutta heikennä puutteet johdon tiedoissa ja taidoissa. Erityistä asiantuntemusta omaavilla henkilöillä on normaalia tiukempi vastuu omalla erityisalueellaan.¹⁶²

Adulta Oy:n tapauksessa sekä kantaja, että vastaaja vetosivat samaan KKO:n päätökseen (1999 :12). Kantaja käytti tapausta esimerkkinä siitä, että yhtiön johdon on tunnettava alakohtainen erityislainsäädäntö ja vastaaja esitteli asian täysin päinvastoin. Tämä on sama nimenomainen tapaus, johon Savela viittaa omassa tutkimuksessaan esimerkkinä erittäin poikkeuksellisista tilanteista, joissa hallituksen tulee tuntea myös

¹⁶⁰ Helsingin HO S 16/922

¹⁶¹ Salo 2015:194

¹⁶² Salo 2015:195

alakohtainen lainsäätely. Kyseinen korkeimman oikeuden päätös koskee säästöpankin hallitusten jäsenten velvollisuutta tuntea säästöpankkilain sisältö. Kyseisessä päätöksessä huomattavaa oli se, että hallituksen jäsen ei voinut luottaa vain esittelijän tuovan esiin riittävät tiedot, vaan hallituksen jäsenen on itse varmistuttava siitä, onko esittely lain mukainen. Tästä ei kuitenkaan voida Savelan mukaan vetää johtopäätöstä, että päätöksen mukana olisi syntynyt velvollisuus osakeyhtiön hallitukselle tuntea kaikki lait.¹⁶³

"KKO:1999:12: Hallituksen jäsenien "on täytynyt tietää yhtiön velkaantuneisuudesta ja aikaisempien vastuiden vakuusvajeesta sekä yhtiön rakentamien asuntojen huonosta menekistä. Näissä olosuhteissa hallituksen jäsenten on tullut varmistua siitä, että takaukselle saatiin turvaavat vakuudet. He eivät kuitenkaan ole tienneet H:n Säästöpankilla asunto-osakeyhtiön omistamaan maapohjaan olleista kiinnityksistä. Kun takauksen vakuudeksi ovat luottoesittelyn mukaan tulleet Asunto Oy X:n osakkeet, hallituksen jäsenet ovat voineet luottaa siihen, että takauksen vakuudet olivat kunnossa. Ei voida vaatia, että he olisivat maallikkoina tulleet ajatelleeksi sitä, ettei osakkeiden panttaus ilman maapohjaan kiinnitettyjä haltijavelkakirjoja turvannut pankin asemaa velkojana pakkorealisaatiossa. Hallituksen jäsenet eivät siten ole huolimattomuudesta aiheuttaneet pankille vahinkoa. Korvausvaatimus hylätään hallituksen jäsenten osalta."

Savela toteaa, että yleisen oikeusperiaatteen mukaan jokainen on periaatteessa velvollinen tuntemaan lainsäädännön sisällön. Kuitenkin on huomioitava, että OYL on laadittu siten, että nimenomaisesti lain rikkomistapauksissakin vaaditaan lisäksi tuottamuksellisuutta. Merkittävää on, että Savelan mukaan niissä tilanteissa on tosin tietyiltä osin käännetty todistustaakka.¹⁶⁴ Näin ollen kantajan tulisi pystyä osoittamaan ja yksilöimään hallituksen tuottamuksellisuus.

Savela huomauttaa tutkimuksessaan varsin tyhjentävästi osakeyhtiön hallituksen jäsenen velvollisuudesta tuntea alakohtainen erityislainsäädäntö:

¹⁶³ Savela 2015: 68-69

¹⁶⁴ Savela 2015: 66

*"Periaate, jonka mukaan jokainen on velvollinen tuntemaan lainsäädännön sisällön, on laillisuuden ylläpitämiseksi välttämätön, mutta lainsäädännön määrän kasvun vuoksi myös täysin epärealistinen ja kohtuuton."*¹⁶⁵

Lisäksi Savela toteaa tutkimuksessaan:

*"Johdon vastuuta arvioitaessa sen, että johto ei tunne lainsäädäntöä tulisi olla anteeksiannettavaa laajemmin kuin rikosoikeudessa, koska yhtiön johto joutuu toimimaan ympäristössä, jossa on suuri määrä yksityiskohtaisia teknisiä säännöksiä. Johtajan huolellisuusstandardi ei edellytä johtajan olevan minkään erityisen alan, ei myöskään minkään oikeudenalan, asiantuntija."*¹⁶⁶

Tämä Savelan näkemys tuki vahvasti argumentointia siitä, että Adulta Oy:n hallituksen jäsenten ei tarvinnut niinkään olla ammatillisen koulutuksen lainsäädännön asiantuntijoita. Adulta Oy:n organisaatiossa alakohtaisen asiantuntemuksen tuli sijaita operatiivisella puolella.

Merkittävää kuitenkin on, että hallituksella on velvollisuus tuntea kaikkien osakeyhtiölain säännösten sisältö ja tästä poikkeaminen tulee kysymykseen vain erittäin poikkeuksellisissa tilanteissa.¹⁶⁷ Painoarvo hallituksen huolellisuuden arvioinnissa tulisi siis olla nimenomaisesti Osakeyhtiölain rikkomisessa tuottamuksellisesti.

Korkeimman oikeuden päätöksen sekä kirjallisuudessa esitettyjen kannanottojen mukaan on katsottava, että Adulta Oy:n hallituksen maallikkojäsenille ei voida asettaa velvoitetta tuntea ammatillista koulutusta ja aikuiskoulutusta koskevia erityislakeja ja niitä täydentäviä asetuksia ja säännöksiä sen enempää kuin lakeihin pohjautuvia Opetushallituksen määräyksiä ja ohjeita. Hallituksen jäsenten velvollisuus lainsäädännön

¹⁶⁵ Savela 2015: 67

¹⁶⁶ Savela 2015: 67

¹⁶⁷ Savela 2015: 67

tuntemiseen rajoittuu osakeyhtiölain sisältöön.¹⁶⁸ Tätä näkemystä tukee myös Savelan näkemys kyseisestä tapauksesta.

”Vaikuttaa siltä, että tapauksessa KKO 1999:12 on luotu erityinen maallikkostandardi vastuun arvioimiseen. Tapauksen mukaan maallikkojäsenille annettaisiin anteeksi tietynlainen osaamattomuus. Toisaalta tämän tapauksen lopputulos voidaan perustella jo sillä, että hallituksen jäsenen ei tarvitse olla yhtiön toimialan erityisasiantuntija.”¹⁶⁹

Hovioikeuden päätöksessä otettiin kantaa osakeyhtiön hallituksen velvollisuuteen tuntea toimialansa erityislainsäädäntö. Hovioikeus totesi, että osakeyhtiölain 22 luvun 1 §:ssä tarkoitettussa lain rikkomisessa ei ole kyse oppisopimustoimintaa koskevan lainsäädännön rikkomisesta. Hovioikeus totesi, että osakeyhtiölain rikkominen on vahingonkorvausvelvollisuuden kannalta eri asemassa kuin muun lainsäädännön rikkominen, eikä johtohenkilöltä voida edellyttää muun lainsäädännön tuntemista samalla tarkkuudella kuin osakeyhtiölain ja siinä nimenomaisesti viitattujen lakien tuntemista. Näin on myös siitä syystä, että toimialaan liittyvä lainsäädäntö voi olla teknistä ja yksityiskohtaista.¹⁷⁰ Lisäksi hovioikeus täsmensi, että johtopäätöksiä korvausvastuun syntymisestä ei muutoinkaan voida tehdä yksin sen perusteella, missä laajuudessa hallituksen jäsenet ja toimitusjohtaja ovat tunteneet oppisopimustoimintaa koskevan lainsäädännön ja missä määrin he mahdollisesti ovat olleet siitä tietämättömiä. Yhtiön johdon huolimattomuus ja syy-yhteys vahinkoon on arvioitava olosuhteiden valossa tapauskohtaisesti.¹⁷¹

5.2.3 Yhtiökohtaiset tilannetekijät

¹⁶⁸ Tuusulan käräjäoikeus 16/1317

¹⁶⁹ Savela 2015: 85

¹⁷⁰ Helsingin HO S 16/922

¹⁷¹ Helsingin HO S 16/922

Liiketoimintapäätöksen arviointiin vaikuttaa merkittävästi yhtiön toimiala. Toimialat eroavat suuresti toisistaan erityisesti liiketoiminnan harjoittamisen ja riskinoton kannalta. Yhtiön toiminnan luonne ilmenee pääpiirteissään yhtiöjärjestyksen toimialamääräyksestä. Päätöksentekijöiden toimivallan kannalta toimialamääräyksellä on suuri merkitys. Osakeyhtiölain (OYL 6:27) mukaan toimialamääräys rajoittaa edustajan toimivaltaa. Mikäli yhtiön edustaja ylittää toimivaltansa ja vastapuoli tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää tästä, yhtiön puolesta tehty oikeustoimi ei ole yhtiötä sitova. Lisäksi jos muiden kuin kaikkien osakkeenomistajien päättämästä tai hyväksymästä toimialaan kuulumattomasta toimesta aiheutuu yhtiölle vahinkoa, päätöksentekijöiden korvausvastuu määräytyy niiden periaatteiden mukaan, jonka yhtiöjärjestyksen vastainen menettely aiheuttaa. Tällöin täyttyy osakeyhtiölain (OYL 22:1:) säännös tuottamusolettamasta. Osakeyhtiön johdon on osoitettava toimineensa huolellisesti välttääkseen korvausvastuun.¹⁷² Esimerkkiyhtiössä kantaja näki yhtiön johdon rikkovan yhtiöjärjестystä solmiessaan yksityisten yritysten kanssa alihankintasopimuksia maksimoidakseen tarjotun koulutuksen määrän ja tuottaakseen maksimaalista voittoa. Kantaja näki, että kyseessä oli toimialan ylitys, koska yhtiöjärjestys määräsi Adulta Oy:n olevan yleishyödyllinen yhtiö.

Hovioikeudessa hallituksen todistuksissa kerrottiin, että alihankkijoiden käyttäminen oli nähty järkevänä ratkaisuna sekä resurssien että riskien kannalta, koska tällä tavoin oli muun muassa voitu välttää omien kiinteiden kustannusten kasvattamista. Toimitusjohtajan näkemys oli, että alihankintaan oli ryhdytty, koska yhtiön oma henkilöstö ei olisi kyennyt tyydyttämään koulutuksen kysyntää. Hovioikeuden mukaan hallituksen jäsenten sekä toimitusjohtajan kertomuksista ilmeni, että oppisopimustoiminnan kasvun asettamiin vaatimukseen varauduttiin paitsi organisaatiouudistuksella myös lisäämällä jonkin verran Adulta Oy:n omaa henkilökuntaa. Kuitenkin pääosin kasvuun vastattiin lisäämällä alihankintaa. Tähän oli selkeä liiketaloudellinen peruste, näin vältettiin Adulta Oy:n omien kiinteiden kulujen kasvattamista ja siihen liittyviä riskejä. Hovioikeus katsoi esitetyn todistelun perusteella,

¹⁷² Salo 2015:197

että tämä ratkaisu oli ollut olosuhteisiin nähden tarkoituksenmukainen ja osoittaa hallituksen ja toimitusjohtajan yhtiön edun mukaista toimintaa riskien välttämiseksi.¹⁷³

Toimialamääräyksestä voi kuitenkin jossain määrin poiketa, eikä se aina johda vahingonkorvausvastuun syntyyn. Vahingonkorvausoikeudellisesta näkökulmasta on hyväksyttävää poiketa vähäisissä määrin toimialamääräyksestä. Keskeistä toimialamääräyksestä poikkeamisen hyväksyttävyydessä on, ettei yhtiön toiminta-ajatuksesta ja riskinoton tasosta saa olennaisesti poiketa.¹⁷⁴ Esimerkkitapauksessa yhtiön erityispiirteet ja taloudellinen asema tulevat vahvasti esiin. Kuntaomisteisena ja vakaalla rahoituspohjalla olevan yhtiön toiminnan jatkuvuuteen ei nähty kohdistuvan mitään tosiasiallista riskiä.

Korkeimman oikeuden ratkaisun (KKO 1995:198) mukaan korvausvastuu kattaa kaikki ennalta-arvattavat vahingot siitä riippumatta, ovatko vahingon aiheuttajat itse ottaneet selvää näiden vahinkojen yksityiskohtaisista aiheutumisperusteista. Sillä seikalla, olivatko vastaajat esimerkiksi ottaneet Adulta Oy:n toimintaa johtaessaan huomioon valtiosuussäännösten takaisinperintää koskevat normit kantajan viittaamalla tavalla, ei ole merkitystä asian ratkaisun kannalta, koska tuolla selonotolla ei olisi ollut suoranaista vaikutusta heidän vastuunsa määräytymiseen.¹⁷⁵ Vaikka hallitus olisikin liiketoimintariskejä miettiessään ottanut huomioon valtiosuuksien mahdollisen takaisinperinnän, ei se olisi vaikuttanut lopputulokseen.

5.2.4 Toimintaympäristöön liittyvät tilannetekijät

Yhtiön arvoon vaikuttaa yleinen taloudellinen tilanne. Sillä on merkitystä esimerkiksi tuotteiden ja palveluiden kysynnän sekä yhtiön rahoituksensaantimahdollisuuksien näkökulmasta. Yleinen korkotaso vaikuttaa pääoman tuottovaatimukseen ja millaisiin

¹⁷³ Helsingin HO S 16/922

¹⁷⁴ Salo 2015:198

¹⁷⁵ Tuusulan käräjäoikeus 16/1317

investointeihin kannattaa silloin ryhtyä. Lisäksi reaalisen bruttokansantuotteen kasvulla on havaittu olevan positiivinen vaikutus yhtiön kasvuun.¹⁷⁶ Lisäksi yleisen talouskasvun aikana työvoiman kysyntä kasvaa ja sen mukana tarvittavan työvoiman koulutus. Tähän työvoiman koulutukseen Adulta pyrki vastaamaan tarjoamalla joustavaa oppisopimuskoulutusta.

Yrityksen liiketoimintapäätösprosessiin vaikuttavat keskeisesti toimintaympäristön muut osapuolet. Yrityksen on huomioitava keskeiset kilpailijansa ja asiakkaansa sekä heidän reaktionsa päätöksiin. Motiivi reagointiin ja päätöksentekoon tulee usein heidän taholtaan. Myös alakohtaisilla käytänteillä on suuri merkitys liiketoimintapäätöksen tilannekohtaisessa arvioinnissa.¹⁷⁷ Adultan päätös käyttää alihankkijoita koulutuksessa oli yleistynyt aikuiskoulutuksessa ja erityisesti oppisopimuskoulutuksessa. Lisäksi hallitusohjelmassa oli painotettu oppisopimustoiminnan kasvattamista valtakunnallisesti.

On kuitenkin huomattava, että ollakseen tapaoikeutta, noudatetun käytännön tulee yleensä olla kestänyt pitkähkön ajan, käytännön tulisi olla selvä ja yksiselitteinen, tapaa tulisi olla noudatettu ilman merkittäviä poikkeuksia ja osapuolten tulisi olla mieltänyt tavan sitovaksi. Mikäli toimintaympäristössä yleisesti noudatetaan jotakin toimintatapaa, voivat yrityksen päätöksentekijät lähtökohtaisesti luottaa tavan sitovuuteen. Tämä ei luonnollisesti koske lain tai hyvän tavan vastaisia käytäntöjä.¹⁷⁸

Toimialan käytännesäännöt sekä kirjoitetut säännöt liiketoimintapäätöksen riskien hyväksyttävyydestä saattavat olla vakiintuneet joko pitkään jatkuneen soveltamisen tai käytännön yleisyyden myötä.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Salo 2015:207

¹⁷⁷ Salo 2015:210

¹⁷⁸ Salo 2015:210

¹⁷⁹ Salo 2015:210

Adulta Oy:n organisaatiosta ja valvonnasta hovioikeus päätyi siihen tulokseen, että yhtiön organisaatio on ollut asianmukaisella tavalla järjestetty, yhtiössä noudatetut menettelyt ja käytännöt ovat olleet yhdenmukaiset ja vastuutehtäviin on ollut nimettyinä henkilöt. Perusteluina tälle hovioikeus näki, että oppisopimuskoulutuksen kasvaessa Adulta Oy:n organisaatiota on vuonna 2007 uudistettu muodostamalla suurempia yksiköitä ja yhdistämällä toimialoja sekä perustamalla kaikille toimialoille yhteiset tukitoiminnot. Vaikkakin organisaation kirjallisessa dokumentoinnissa esiintyi puutteita, oli apulaisrehtorin ja hänen yksikkönsä vastuulla ollut oppisopimuskoulutusta koskeva ohjeistus ja että toimialajohtajat ovat olleet vastuussa omalla toimialallaan tapahtuvan toiminnan asianmukaisuudesta. Hovioikeus katsoi, että Adulta Oy:n oppisopimustoiminnan lainmukaisuuden varmistaminen niiden menettelyiden osalta, jotka ovat sittemmin osoittautuivat takaisinperinnän kannalta ratkaiseviksi, oli ollut organisaatiossa asianmukaisella tavalla järjestetty.¹⁸⁰

Hovioikeus katsoi, että niin hallitus kuin myös toimitusjohtaja olivat voineet lähteä siitä, että yhtiön oppisopimustoiminnan lainmukaisuuteen ja sen varmistamiseen liittyvät menettelyt on yhtiön organisaation puitteissa järjestetty asiantuntevasti ja asianmukaisella tavalla. Näillä perusteilla Hovioikeus katsoi, että yhtiön organisaatiossa ei ollut sellaisia vahinkoon syy-yhteydessä olevia puutteita, jotka ilmentäisivät edes lievää huolimattomuutta Adulta Oy:n hallinnon ja toiminnan järjestämisestä vastanneiden hallituksen jäsenten tai myöskään toimitusjohtajan puolelta.¹⁸¹

Varainhoidon järjestämisestä, valvonnasta ja riskeistä hovioikeus totesi todistajien kertoman perusteella, että Adulta Oy:n ulkoinen valvonta oli muodostunut etupäässä tilintarkastuksesta. Hallituksen oli valvonut yhtiön toimintaa tuloskorttijärjestelmän, budjettien ja tilinpäätösten sekä tilintarkastajan lausuntojen avulla sekä saanut säännölliset katsaukset eri toimialojen tilanteesta. Lisäksi yhtiössä oli käytössä myös sisäinen laatu- ja valvontajärjestelmä, joka oli kuulunut apulaisrehtorin vastuulle ja jota

¹⁸⁰ Helsingin HO S 16/922

¹⁸¹ Helsingin HO S 16/922

käytännössä oli hoitanut laatupäällikkö. Hovioikeudessa esitetyn todistelun mukaisesti sisäiseen laatujärjestelmään oli liittynyt säännöllisiä sisäisiä auditointeja ja raportointia. Toimitusjohtaja oli kertonut olleensa siinä käsityksessä, että sisäisen laatujärjestelmän olisi pitänyt havaita myös oppisopimuskoulutukseen liittyvät laatupoikkeamat. Tilintarkastaja kertoi hovioikeudessa, että sisäiseen valvontaan liittyen jokaisella toimialajohtajalla oli yhtiössä ollut oma vastuualue ja että sisäisen valvonnan olisi näillä edellytyksillä pitänyt toimia. Huomioitavaa oli, että tilintarkastaja ei ollut vuositarkastuksessaan esittänyt huomautuksia yhtiön varainhoidon tasosta ennen Opetushallituksen tarkastuskertomuksen valmistumista.¹⁸²

Hovioikeuden mukaan ei voitu varmuudella päätellä, mistä syystä takaisinperintään johtaneita seikkoja ei ole laatujärjestelmästä ja muusta valvonnasta huolimatta havaittu ennen kuin Opetushallitus oli tehnyt tarkastuksen Adulta Oy:ssä. Hovioikeus totesi päätöksessään, että vaikuttaa siltä, että oppisopimustoiminnassa sittemmin havaitut puutteet ovat ainakin osaksi olleet luonteeltaan sellaisia koulutustoiminnan käytännön toteutukseen ja toiminnan perusteisiin liittyviä epäkohtia, joita ei ilmeisesti ole asianmukaisen valvonta- tai laatujärjestelmänkään avulla voitu havaita etukäteen.¹⁸³ Tämä näkemys antaa ymmärtää, että yhdistettynä tietoon samankaltaisista ongelmista muillakin toimialan toimijoilla Suomessa, johtui ongelma ainakin osittain rahoituksen myöntäjän ohjeistuksesta.

¹⁸² Helsingin HO S 16/922

¹⁸³ Helsingin HO S 16/922

6 Johtopäätökset

Osakeyhtiölain asettamat vastuut ja velvoitteet yhtiön johdolle ovat periaatekeskeisiä. Niin ovat myös yhtiön johdon toimintaa ohjaavat säännöt ja opit. Osakeyhtiön johdon on huolellisesti toimien edustettava yhtiön etua fidusiaaristen velvoitteidensa mukaisesti. Yhtiön johdon on huolehdittava yhtiön hallinnon ja toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä, kuten hyviin corporate governance periaatteisiin kuuluu. Yhtiön johdon päätöksenteolle antaa suojan toimiminen business judgment rule:n (BJR) periaatteiden mukaisesti. Kun liiketoimintapäätös on tehty huolellisesti ja riittävän riskianalyysiin sekä informaation saaneena, voi yhtiön johto tehdä suuriakin päätöksiä ilman vahingonkorvausvastuun pelkoa. BJR antaa suojan hyvälle liiketoimintapäätökselle. Tämä koskee myös kotimaista oikeuskäytäntöä, vaikka business judgment rule:a ei mainita suoraan laissa.

Yhtiön johdolla on vastuu ja velvollisuus korvata aiheuttamansa vahinko, mikäli sen on katsottu aiheutuneen johdon tuottamuksesta tai laiminlyönnistä. Yhtiöoikeudellisissa vahingoissa pääsääntönä on rahallinen vahinko. Vahinkoon tulee liittyä myös syy-yhteys, sen on oltava ennalta-arvattava ja, että on aiheutunut korvattavissa oleva vahinko. Vahinkoa voidaan sovittaa ja kohtuullistaa, mutta pääsääntönä on vahingon korvaaminen täysimääräisesti.

Tutkimuksen esimerkkiyhtiön Adulta Oy:n kohtaloksi muodostui liian nopea kasvu oppisopimustoiminnan saralla. Alihankkijoiden käyttäminen oppisopimustoiminnan kasvattamisessa näytti olevan liiketaloudellisesti järkevää, sillä se mahdollisti yrityksen nopean kasvun. Tämä oli kuitenkin kyseisessä yhtiössä verrattain uutta ja poikkeuksellista. Taloudellisesti merkittävä ja uusi käytäntö olisi ollut selkeästi hallituksen päätösvallan alainen asia. Hallituksen olisi pitänyt tehdä asiassa päätös huolellisen pohdinnan ja informaation jälkeen. Hallituksen olisi pitänyt miettiä, mitä tapahtuu, kun toiminta kasvaa, pysyykö palkattu hallinto ja työpaikkaohjaajat kasvun perässä?

Kasvu oli yhtiön tarkoituksen ja jatkuvuuden kannalta tarpeetonta. Hallitsematon kasvu uhkasi toiminnan jatkuvuutta, mikä on merkittävä yhtiöoikeudellinen periaate liiketoimintapäätöksissä.

Adulta Oy:n oikeudenkäyntien lähdeaineisto osoittaa, että yhtiön johto ei kuitenkaan ollut passiivinen muutoksen edessä. Hallitus sai yhtiön operatiiviselta johdolta rauhoittavaa informaatiota, että asiat ovat kunnossa. Hallituksella ei ollut syytä epäillä operatiivisen johdon sanomaa. Oppisopimustoiminnan kasvun johdosta yhtiön organisaatorakennetta muutettiin ja kasvatettiin henkilökunnan määrää.

Opetushallituksen tarkastukset kuitenkin toivat esiin puutteet opiskelijoiden henkilökohtaisissa oppimissuunnitelmissa. Tässä vaiheessa hallitus oli erityisen aktiivinen ja pyysi selvityksiä operatiiviselta johdolta. Vahingon suuruutta ei tuolloin osattu pelätä edes operatiivisessa johdossa ja hallitus sai tiedon puutteista, mutta annettu informaatio ei antanut olettaa toteutuneen vahingon kaltaista onnettomuutta.

Erittäin mielenkiintoinen asia on myös Adulta Oy:n tapauksessa kuntien omistajaohjaus ja nimenomaan sen puuttuminen. Kuntien konsernijohdoilla ei voinut jäädä huomaamatta oppisopimustoiminnan valtava kasvu. Kuntien omistaman osakeyhtiön toiminta on kuitenkin lain mukaan osa kunnan toimintaa. Käytettyjen ja saatavilla olevien lähteiden perusteella on todettava, että omistajakunnat hyväksyivät Adulta Oy:n oppisopimustoiminnan kasvattamisen yksimielisesti.

Hovioikeuden käsittelyssä todettiin, että hallitus toimi huolellisuus ja valvontavastuunsa mukaisesti ja että yhtiön organisaatio oli asianmukaisesti järjestetty, kun hallitus sai tietää puutteista opiskelijoiden henkilökohtaisissa opiskeluohjelmissa. Hovioikeuden mukaan takaisinperintä, eli toteutunut vahinko, ei ollut enää vältettävissä. Näin ollen Yhtiön johdon menettely ei enää ollut syy-yhteydessä vahinkoon. Yhtiöoikeudellisten säännösten ja periaatteiden mukaan toimiminen antoi Adulta Oy:n hallitukselle suojan

vahingonkorvausta vastaan, vaikka tosiasiallinen vahinko oli tapahtunut. Toimiessaan corporate governance ja business judgment rule:n oppien ja periaatteiden mukaisesti, lopputulos ei määrännyt vastuuta.

Lähteet

Aarnio, Aulis, (1989), Laintulkinnan teoria, Helsinki: WSOY. ISBN 951-0-15493-8

Airaksinen, Manne, Pulkkinen, Pekka, Rasinaho, Vesa (2010), Osakeyhtiölaki II, Helsinki:Talentum. ISBN 978-952-14-1329-2

Miettinen, Tarmo, toim. (2016), Oikeustieteellinen opinnäyte: artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edita. ISBN 978-951-37-6896-6 PDF

Mähönen Jukka & Villa, Seppo (2015) Osakeyhtiö I, Yleiset opit, Helsinki: Alma Talent Oy. ISBN 978-952-14-2539-4

Mähönen, Jukka & Villa, Seppo (2010) Osakeyhtiö III, Corporate governance, Helsinki: Alma Talent Oy. ISBN 978-952-63-2805-8 HTML

Hahto, Vilja (2008) Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa, Helsinki: Talentum Media, cop. 2008. ISBN 978-952-63-2845-4 HTML

Hannula, Antti & Kari, Matti & Mäki, Tia, (2014), Osakeyhtiön hallituksen ja johdon vastuu, Helsinki: Talentum. ISBN 978-952-14-2416-8 (E-kirja)

Harjula, Heikki & Prättälä, Kari (2015) Kuntalaki: tausta ja tulkinnat, Helsinki: Talentum. ISBN 978-952-14-2593-6

Helsingin hovioikeus, S 16-922 K5 Adulta Oy:n yhtiöjärjestys, Helsingin hovioikeuden kirjaamo

Helsingin hovioikeus, S 16-922 S 17 Adulta Oy:n johtosääntö, Helsingin hovioikeuden kirjaamo

Helsingin hovioikeus, Tuomio S 16/922, Helsingin hovioikeuden kirjaamo

Hemmo, Mika (2005) Vahingonkorvausoikeus, Helsinki: Talentum. ISBN 978-952-63-2854-6

Hirvonen, Ari (2011) Mitkä Metodit, Helsinki. ISBN 978-952-92-9638-5

Immonen, Raimo & Nuolimaa Risto (2012) Osakeyhtiöoikeuden perusteet, Helsinki: Talentum. ISBN 978-952-14-2117-4

Järvenpään kaupunki, Kaupunginhallitus 1.3.2010/64-65 § Järvenpään kaupungin arkisto

Keravan kaupunki, Kaupunginhallitus 29.3.2010/84 §, Keravan kaupungin arkisto

Korento, Sari, toim. (2017), Kunnan konserniohje, Suomen Kuntaliitto, noudettu 3.2.2023 <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2017/1854-kunnan-konserniohje>

Korkein hallinto-oikeus: KHO:2018/433 noudettu 29.1.2023: <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kho/vuosikirjat/2018/201800433>

Korkein oikeus: KKO 1999:12, noudettu 29.1.2023: <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/1999/19990012>

Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta 1998/631, noudettu 29.1.2023: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1998/19980631>

Laki ammatillisesta peruskoulutuksesta 1998/630, noudettu 29.1.2023:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1998/19980630>

Laki kunnan peruspalveluiden valtionosuudesta 2009/1704, noudettu 29.1.2023:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20091704>

Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 1998/635, noudettu 29.1.2023:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1998/19980635>

Opetusministeriö, (2007), Oppisopimuskoulutuksen kehittäminen, Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:25, Yliopistopaino, ISBN 978-952-485-356-9 (PDF)

Osakeyhtiölaki, 2006/624, noudettu: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060624>

Penttilä, Seppo & Ruohonen, Janne & Uoti, Asko & Vahtera, Veikko. (2015) Kuntayhtiöt lainsäädännön ristiaallokossa, Sastamala: Vammalan Kirjapaino, ISBN 978-952-7072-31-8 (PDF)

Perelman, Chaïm, (1977) Retoriikan valtakunta, Tampere: Vastapaino (2.painos Jyväskylä: Gummerus 2007). ISBN 978-951-768-004-2

Pönkä, Ville (2012) Yhdenvertaisuus osakeyhtiössä, Helsinki: Talentum. ISBN 978-952-63-1124-1

Ryynänen, Aimo (2023) Uudistuva kunta - suuntaviittoa uuteen itsehallintoon, painettu EU:ssa: United Press 2023. ISBN 978-9949-636-26-6

Sarnilehto, Ari (2009) Sopimusoikeuden perusteet, Helsinki: Talentum. ISBN 978-952-14-2884-5

Salo, Marika, (2015) Hyvä liiketoimintapäätös ja johdon vastuu, Helsinki: Talentum. ISBN 978-952-14-2630-8 (E-kirja)

Savela, Ari, (2015) Vahingonkorvaus osakeyhtiössä, Helsinki: Talentum. ISBN 978-952-14-2149-5

Ståhlberg, Pauli & Karhu, Juha (2020) Suomen vahingonkorvausoikeus, Helsinki: Alma Talent Oy, ISBN 978-952-14-4110-3 HTML

Tuusulan käräjäoikeus: Tuomio 16/1317

Tuusulan käräjäoikeus: Tuomio R 14/773

Vahingonkorvauslaki, 1974/412, noudettu 29.1.2023: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1974/19740412>

Valtioneuvoston asetus ammatillisesta koulutuksesta 811/1998, noudettu 29.1.2023: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1998/19980811>

Villa, Seppo (2020) Hallituksen ja toimitusjohtajan oikeudet ja vastuu osakeyhtiössä, Hansaprint. ISBN 978-952-246-649-5